

Ruralni turizam u Hrvatskoj

Puja, Monica

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:341079>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Monica Puja

RURALNI TURIZAM U HRAVTSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

RURALNI TURIZAM U HRAVTSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Student: Monica Puja

JMBAG: 0145019046 (1510-ED)

Status: Izvanredan student

Studijski smjer: Turizam i razvoj

Kolegij: Selektivni turizam

Mentor: Prof. Dr. sc. Aljoša Vitasović

Pula, lipanj 2022.

Sažetak

Ruralni turizam obuhvaća turizam ruralnog područja sa svim aktivnostima koje se kao dio ponude provode i realiziraju na tom području. Važnost, ljepota i sama bit ruralnog turizma prezentirana je kroz godinama njegovanu i predstavljenu poljoprivrednu proizvodnju i hrvatsku tradiciju. Značajan je čimbenik aktivacije i održivog razvoja ruralnog područja koji nastoji očuvati svoju prepoznatljivost, vrijednosti, običaje i okoliš. Održivi razvoj kontinentalnog turizma sinergija je između potreba turista i domicilnog stanovništva uz istovremeno očuvanje prirodnih resursa i u današnje vrijeme postaje odgovor masovnom turizmu i njegovoj neodrživosti. Ruralna područja mogu udovoljiti sve većim zahtjevima turističke potražnje, pa se tako sve više razvijaju specifični oblici kontinentalnog turizma: seoski turizam, agroturizam, eno gastronomski, sportski, zdravstveni, vjerski, kulturni turizam. Razvoj nove ponude obiteljskog smještaja u punom je jeku. Difuzni i integralni hoteli nova su dimenzija turističke ponude u turizmu Hrvatske. Smještaj u kućanstvima predstavlja gotovo polovicu ukupnih smještajnih kapaciteta u Hrvatskoj, stoga mu je potrebno pridavati najviše pažnje. Stvaranje ovakve vrste smještaja donosi brojne prednosti za samu destinaciju u kojoj se ono nalazi. Difuzni integralni hoteli potiču stvaranje novih turističkih proizvoda u destinaciji, uključuju lokalno stanovništvo u cjelokupnu ponudu. Nadalje, promoviraju destinaciju u kojoj se nalaze što omogućava suradnju sa samom destinacijom. Zajednička promocija na tržištu značit će i za hotele i za destinaciju smanjenje troškova. Iako je tehnologija rada ista i u difuznim i u integralnim hotelima, oni se razlikuju po svojoj smještajnoj ponudi. Integralni hoteli nude nešto moderniji smještaj, dok difuzni hoteli svoj smještaj nude u starim povijesnim jezgrama grada ili starim kućama. Sve u svemu, ekološki odgovorno poslovanje cilj je za oba hotela, a na turistima je odluka hoće li u objekte novije ili starije gradnje. Ono što će zasigurno doprinijeti razvoju turizma Hrvatske osmišljavanjem novih vrsta smještajnih kapaciteta je rast kvalitete same turističke ponude, također tu je i rast potpunosti ali i produljenje sezone. Udruživanjem različitih vrsta objekata stvaraju se difuzni i integralni hoteli koji definitivno podižu ukupnu razinu kvalitete obiteljskog smještaja u Hrvatskoj.

Ključne riječi; *ruralni turizam, ruralni razvoj, difuzni hoteli, održivi razvoj, revitalizacija*

Summary

Rural tourism includes rural tourism with all activities that are implemented and implemented in that area as part of the offer. The importance, beauty and the very essence of rural tourism has been presented through years of nurtured and presented agricultural production and Croatian tradition. It is a significant factor in the activation and sustainable development of rural areas that seeks to preserve its recognizability, values, customs and environment. Sustainable development of continental tourism is a synergy between the needs of tourists and the domicile population while preserving natural resources and today is becoming a response to mass tourism and its unsustainability. Rural areas can meet the growing demands of tourist demand, so specific forms of continental tourism are increasingly developing: rural tourism, agritourism, eno gastronomic, sports, health, religious, cultural tourism. The development of a new offer of family accommodation is in full swing. Diffuse and integral hotels are a new dimension of the tourist offer in Croatian tourism. Accommodation in households represents almost half of the total accommodation capacity in Croatia, so it needs the most attention. Creating this type of accommodation brings many benefits to the destination in which it is located. Diffuse integral hotels encourage the creation of new tourist products in the destination, involving the local population in the overall offer. Furthermore, they promote the destination in which they are located, which enables cooperation with the destination itself. Joint market promotion will mean cost reduction for both the hotel and the destination. Although the technology of work is the same in both diffuse and integral hotels, they differ in their accommodation offer. Integral hotels offer somewhat more modern accommodation, while diffuse hotels offer their accommodation in old historic cores or old houses. All in all, environmentally responsible business is the goal for both hotels, and it is up to tourists to decide whether to build newer or older buildings. What will certainly contribute to the development of Croatian tourism by designing new types of accommodation facilities is the growth of the quality of the tourist offer, there is also an increase in occupancy but also the extension of the season. By combining different types of facilities, diffuse and integral hotels are created, which definitely raises the overall level of quality of family accommodation in Croatia.

Keywords; *rural tourism, rural development, diffuse hotels, sustainable development, revitalization*

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	4
1.1. Problem i predmet istraživanja	5
1.2. Svrha i ciljevi istraživanja.....	6
1.3. Metode i izvori istraživanja.....	7
1.4. Struktura rada.....	7
1.5. Doprinosa rada.....	8
2. TEORIJSKA ANALIZA RURALNOG TURIZMA	9
2.1. Pojam i definicije ruralnog turizma	9
2.2. Karakteristike ruralnog područja	11
2.3. Razvoj ruralnog turizma nekada i danas	14
2.4. Oblici ruralnog turizma.....	15
2.5. Obilježja ruralnog turizma	27
2.6. Ponuda ruralnog turizma	28
2.7. Potražnja ruralnog turizma.....	30
2.8. Održivi razvoj ruralnog područja	31
3. RURALNI TURIZAM U REPUBLICI HRVATSKOJ	34
3.1. Obilježja ruralnog turizma u Republici Hrvatskoj	34
3.2. Razvoj ruralnog turizma po županijama	36
3.3. Razvoj revitalizacija ruralnog područja u svrhu turizma.....	41
3.4. Revitalizacija sela.....	44
3.5. Trendovi razvoja ruralnog turizma	45
3.6. Program ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine ...	46
4. DIFUZNI HOTEL U SVRHU RAZVOJA RURALNOG TURIZMA	48
4.1. Pojam i karakteristike difuznog hotela	49
4.2. Organizacija poslovanja difuznog hotela	51
4.3. Difuzni hoteli i održivi razvoj ruralnog turizma.....	52
4.4. Razvoj difuznih hotela Republike Hrvatske.....	54
4.5. Zakonska regulativa difuznih hotela u Republici Hrvatskoj.....	58
5. ZAKLJUČAK	60
LITERATURA	62
POPIS ILUSTRACIJA	64
KRATICE	64

1. UVOD

U ovom diplomskom radu predstaviti će se ruralni turizam kao pojam, njegov neiskorišten potencijal. Uzmimo u obzir podatak da je 92% Republike Hrvatske ruralno i da je to prostor na kojem možemo „ubirati“ plodove turizma tijekom cijele godine te tako iskorijeniti senzualnost našeg turizma (Defilippis; 2005). Kada se u razvoj ponude uključe dodatni sadržaji koji izazivaju emocije i cijelu tu priču zaokružimo kvalitetnim marketingom i plasmanom na tržištu, možemo dobiti uistinu kvalitetniju sliku našeg turizma i manje strahovati kakvo će vrijeme biti.

Kontinentalna Hrvatska ima 13 županija koje su općenito ruralnog karaktera (osim gradskih središta), pa je za te županije karakterističan razvoj ruralnog turizma. Ruralni prostori se razlikuju u ovisnosti od vegetacijskog pokrova, klimatskih i geomorfoloških obilježja, pa je u slučaju kontinentalne Hrvatske ponuda ruralnog turizma različita. Među specifičnim oblicima turizma, u posljednje vrijeme sve više se ističe ruralni turizam. Zbog velikih promjena u stilu života, starenja populacije i sve izražajnijeg stresnog i ubrzanog načina života, pojedinci često izabiru ruralna područja kao destinacije za opuštanje i razonodu.

Važnost ruralnog turizma je u spoju poljoprivredne proizvodnje, tradicionalnih proizvoda, usluga, gastronomije i turističkih usluga (Bartoluci, M., sur.; 2016). Spoj ruralnog turizma i ekološke poljoprivrede, odnosno ekoturizam mora se nastaviti razvijati s obzirom na to da je Republika Hrvatska zemlja bogata tradicijom, kulturnom baštinom, nacionalnim parkovima, parkovima prirode i rezervatima u kojima obiluje netaknuta priroda. Konvencionalna ili klasična poljoprivreda sve više gubi na značaju u suvremeno doba ili ne ostvaruje svoje ciljeve za koje je primarno organizirana, a zamjenjuje je, sve više, ekološka poljoprivreda koja se još naziva i održivom, samoobnovljivom i tradicionalnom.

Poljoprivreda u Europi stoljećima se temeljila na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima dalje u radu (OPG), a od osnivanja Europske Unije, dalje u radu (EU) bila je u središtu snažnog i ambicioznog političkog okvira (Demonja; 2012). Upravo zbog toga, danas se ulažu sve veći napor i financijska sredstva. Jedan od formalnih ishodišta su nacionalni dokumenti, ali i Europski strukturni te investicijski

fondovi koji potiču razvojne projekte u ruralnom turizmu i ostalim povezanim područjima.

Ruralni, seoski i ekoturizam su iznimno važni za razvoj eno i gastro turizma, koji se bez autohtone hrane i vina ne bi mogli razvijati u željenom smjeru. U ruralni turizam se dobro uklapa i kulturni turizam jer se njegovi proizvodi povezuju s kulturom, običajima i tradicijom seljačkih domaćinstava, kao i s razgledavanjem kulturnih dobara poput dvoraca, crkvi, muzeja, brojnih tematskih zbirki, arheoloških i povijesnih lokaliteta. Za razvoj ruralnog turizma važna su seoska naselja, koja predstavljaju nacionalni identitet.

Regije kontinentalne Hrvatske, Slavonija, Baranja, Srijem, Lika, Gorski kotar i Središnja Hrvatska, imaju brojna seoska naselja koja su specifična po gastronomiji, krajoliku, običajima, tradiciji i kulturi, pa se svaka od njih ističe po svojim vrijednostima, koje zajedno tvore nacionalni identitet Republike Hrvatske, kao mediteranske zemlje, koja je primamljiva i atraktivna brojnim turistima (Demonja, Ružić; 2010).

1.1. Problem i predmet istraživanja

Predmet ovog rada jest definiranje pojmova vezanih za ruralni turizam, kroz rad su pojašnjeni utjecaji turističke aktivnosti na razvojne mogućnosti ruralnog prostora. Ruralna područja su ona u kojima prevladava prirodno okruženje, seoski okoliš, mala naselja i sela, zaseoci, izdvojena poljoprivredna gospodarstva, s poljoprivredom i šumarstvom kao glavnim gospodarskim granama, a najčešće ih odlikuje loša gospodarska i demografska slika te značajno zaostajanje za urbanim sredinama. Također će kroz rad biti više riječi o modelu difuznih hotela, te uloga i značaj difuznih hotela u hrvatskoj hotelijersko-ugostiteljskoj praksi. Samim time kroz rad će se pokušati istražiti utjecaj ruralnog turizma i razvoja difuznih hotela u Republici Hrvatskoj. Napravit će se pregled razvoja turističke ponude i potražnje, ruralnog turizma i modela difuznih hotela. Kroz rad se želi bolje upoznati ponuda i potražnja ruralnog turizma i mogućnosti razvoja difuznih hotela u Hrvatskoj. Stručni radovi i analize na zadanu temu predstavljaju temelj za dublja saznanja o ruralnom turizmu i razvoju difuznih hotela.

Sve više mladih odlazi „trbuhom za kruhom“ sa sela u velike gradove ne razmišljajući da oko sebe imaju plodno tlo za razvoj turizma. Neki su prepoznali potencijal plodnog tla i netaknute prirode s ciljem razvoja ruralnih područja. Naime, važnost ruralnog turizma ogleda se u vrlo važnoj interakciji poljoprivredne proizvodnje, proizvodnje tradicionalnih proizvoda, prezentiranja tradicije, tradicijskih usluga, tradicijske gastronomije i turističkih usluga. Posljednjih desetljeća turizam se sve više razvija i poprima nove oblike, a moderne turiste i njihove potrebe sve je teže zadovoljiti. Budući da turisti postavljaju sve više zahtjeva postavlja se pitanje kako na pravi način privući turiste uz postojeće turističke resurse i poboljšanje ponude. Među specifičnim oblicima turizma u posljednje vrijeme se sve više ističe ruralni turizam. Naime, uslijed velikih promjena u stilu života, starenja populacije i sve izražajnijeg stresnog i ubrzanog načina življenja, pojedinci često posežu za putovanjima u ruralna područja s ciljem relaksacije i razonode. U ovom radu naglasak je stavljen na analizu ruralnog turizma Hrvatske kako bi se dobio uvid u njegov značaj prilikom razvoja ruralnih područja.

1.2. Svrha i ciljevi istraživanja

Cilj rada je dati uvid u glavne teorijske odrednice ruralnog turizma i njegovu ulogu prilikom ruralnog razvoja te analizirati predmet istraživanja na primjeru Republike Hrvatske kako bi se uočio značaj ruralnog turizma prilikom razvoja ruralnih područja u Hrvatskoj. Cilj rada je analizirati ruralnu turističku ponudu s gledišta doprinosa ekonomskoj valorizaciji destinacije i sintetizirati zaključke o utjecajima turizma na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Predstaviti osnovne značajke glede turizma, selektivnih oblika turizma s naglaskom na ruralni turizam, te analizirati stanje ruralnog turizma na području Istre i Slavonije.

Svrha ovog istraživanja je pokušati dokazati važnost suodnosa turizma i ruralnog razvoja te ukazati na pozitivne i negativne učinke istog, s osobitim naglaskom razvoj difuznih hotela u Republici Hrvatskoj. U ovome radu pokušavamo odgovoriti na pitanje kako i u kojoj mjeri ruralni turizam utječe na Republiku Hrvatsku i njeni razvoj kada se radi o drugačijim oblicima turističke ponude.

1.3. Metode i izvori istraživanja

U izradi diplomskog rada koriste se primarni i sekundarni izvori podataka. Njihovo prikupljanje obavlja se metodom istraživanja za stolom (*desk research*). U izradi ovog rada korištene su znanstvene i stručne metode karakteristične za društvene znanosti: Metoda generalizacije, Metoda specijalizacije, Induktivna metodom, Metoda dedukcije, Metoda apstrakcije, Metoda konkretizacije, Deskriptivna metoda, Komparativna metoda, Metoda analize i Metoda sinteze. Analizom je izvršena raščlamba složenih teorijskih pojmova, sudova i zaključaka na njihove jednostavnije dijelove i elemente. Metodom sinteze pružena su objašnjenja putem sinteze jednostavnih sudova u složenije, cjelovite objekte, pojave ili događaje. Metoda dedukcije pretpostavlja sustavnu primjenu deduktivnog načina zaključivanja u kojemu se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni zaključci, dok se indukcijom na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu, od zapažanja konkretnih pojedinačnih slučajeva dolazi do općih zaključaka. Komparacijom su uspoređeni teorijski pojmovi vezani uz ruralni turizam i njegovu povezanost s ruralnim razvojem. Deskripcija podrazumijeva opisivanje teorijskih pojmova te odnosa, veza i procesa ili tijeka događanja pri definiranju ruralnog turizma. Metoda kompilacije korištena je prilikom preuzimanja nekih dijelova tuđih opažanja i zaključaka.

1.4. Struktura rada

Rad se sastoji od nekoliko većih dijelova.

- Prvi dio rada je uvodni dio koji sadrži opis problema i predmet rada, ciljeve i svrha istraživanja, definirane su metode i izvori rada, te postavljena struktura rada, te doprinos rada
- Drugi dio rada bazira se na pojmovno definiranje ruralnog razvoja, opisana su njegova obilježja, razvoj, oblici, održivi razvoj te ponuda i potražnja ruralnog turizma

- U trećem dijelu rada prikazan je i analiziran ruralni razvoj u Republici Hrvatskoj, opisana su njegova obilježja, revitalizacija sela i ruralnog područja, te su opisani trendovi i program razvoja ruralnog turizma u Republici Hrvatskoj
- Četvrti dio rada bavi se analizom difuznih hotela u Republici Hrvatskoj, opisana je organizacija poslovanja i razvoj difuznih hotela na našem području, te koja ih zakonska regulativa određuje.
- Peti dio sadrži zaključak rada, popis literature, popis ilustracija i kratica korištenih u samom radu.

1.5. Doprinos rada

Kroz ovaj rad nastojat će se doprinijeti boljem razumijevanju pojmova vezanih za razvoj ruralnog turizma i difuznih hotela. Također kroz rad dati će se doprinos i produbiti stručno znanje o održivom razvoju ruralnih područja kroz razvoj selektivnog turizma u Republici Hrvatskoj. Predstavljene nalazi i zaključci mogu stvoriti polaznu osnovu za buduće još detaljnije analize o proteklom, trenutnom i budućem djelovanju razvoja ruralnog turizma u Republici Hrvatskoj. Također, kroz rad nastojat će se doprinijeti boljem razumijevanju modela provedbe i razvoja difuznog smještaja, a s obzirom na nedostatak empirijskih istraživanja na ovu tematiku u Hrvatskoj, očekuje se doprinos zanimanja za difuznog smještaja kao teme širokog spektra.

2. TEORIJSKA ANALIZA RURALNOG TURIZMA

Za ruralni turizam se može reći da predstavlja relativno novu turističku aktivnost koja ima za cilj vratiti čovjeka tradicijskim vrijednostima i prirodnom okruženju. Pritom je važno istaknuti da ruralni turizam nije nastao tek kao potreba za novim turističkim kapacitetima, već kao potreba očuvanja i revitalizacije odnosno oživljavanja i davanja nove dodatne vrijednosti naslijeđenoj baštini i autentičnom promoviranju tradicijskih znanja i vještina kroz organizaciju atraktivne i originalne turističke ponude (Balić, Pranić; 2018).

Kao jedna od glavnih zadaća ruralnog turizma ističe se davanje prilike opstanka stanovnicima na selu, te sprječavanje iseljavanja mladih s ruralnih prostora. Kada pričamo o ruralnom turizmu, on je taj koji spaja sve aktivnosti u ruralnom području te spaja dva sektora turizam i poljoprivredu. On je taj koji treba biti snaga ruralnog područja i omogućiti mu daljnje razvijanje kako bi se sačuvao lokalni identitet. Isto tako na razvoj ruralnog turizma značajno utječe održivi razvoj.

Održivi razvoj je jako bitan za ruralna područja jer štiti okoliš i pomaže u očuvanju glavnog benefita koji ovaj prostor nudi. Kada spojimo tradiciju, proizvodnju tradicionalnih proizvoda, gastronomiju tog područja, resurse prostora, turističku uslugu i objedinimo u turističku ponudu imamo vrijedan resurs u koji je potrebno dodatno uložiti jer je i dalje nažalost neiskorištenog potencijala. Dakle ruralni turizam je takav oblik turizma koji uključuje kompleksnost svih aktivnosti i aspekata cjelovitog proizvoda turizma od rekreacija u seoskoj sredini, uživanja u dokolici i miru ruralnih predjela, uživanja u prirodi i raznovrsnim krajolicima, nacionalnim parkovima te parkovima prirode, kulturni turizam do turizma na seoskim domaćinstvima (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013).

2.1. Pojam i definicije ruralnog turizma

Ruralni turizam određen je ruralnim prostorom, odnosno njegovom rasprostranjenosti, fizičkim i sociokulturnim obilježjima. Prilikom proučavanja literature vezane uz ruralni turizam, može se uočiti da se pojmovi ruralni turizam i

agroturizam često poistovjećuju, a u novije vrijeme je prisutan trend da se pojam agroturizam u strateškom poimanju razvoja zamijeni širim pojmom ruralni turizam, čiji je on dio, te da se u tom kontekstu i razvoj agroturizma sagledava s aspekta razvoja ruralnog turizma (Hajdinjak; 2017).

Ruralni turizam je vrsta turizma koji se odnosi „...na boravak u seoskoj sredini i ruralnim domaćinstvima te uživanje u prirodi i miru ruralnih područja...” (Ivanušević; 2018). Moguće ga je definirati i kao „...turizam na području gdje je slaba naseljenost domaćeg stanovništva...” (Franić; 2006). Pojam ruralnog turizma sastoji se od mnogo oblika (kulturni, gastronomski, rezidencijalni, zavičajni, zdravstveni, seljački). Najznačajniji oblik je seljački turizam. Često se označava kao turizam na seljačkim gospodarstvima.

Ruralni turizam podrazumijeva niz usluga, aktivnosti i dodatnih sadržaja organiziranih na obiteljskim gospodarstvima od strane ruralnog stanovništva s ciljem privlačenja turista i ostvarivanja prihoda (Berardi; 2010). Zakonski, seljački turizam u Hrvatskoj može se definirati kao boravak turista u domaćinstvu koje je registrirano kao seljačko gospodarstvo (domaćinstvo) radi rekreacije i odmora (Demonja, Ružić; 2010).

Pojam ruralni turizam koristi u slučajevima kada je ruralna kultura ključna komponenta ponuđenog turističkog proizvoda, da je za proizvod ruralnog turizma karakteristično nastojanje da se posjetitelju osigura osobni kontakt, osjećaj za fizičko i ljudsko okruženje u ruralnom prostoru i koliko je to moguće, da mu se pruži mogućnost sudjelovanja u aktivnostima, tradiciji i stilu života lokalnog stanovništva (Bartoluci, sur; 2015). U Hrvatskoj možemo razlikovati sedam ruralnih cjelina Slavonija, Baranja i Srijem, Hrvatsko zagorje, Prigorje, Međimurje i Podravina, Posavina, Pokuplje i Moslavina, Gorski kotar i Žumberak, Lika i Kordun, Istra i Hrvatsko primorje i Dalmacija (Bartoluci, M., sur.; 2016).

Seoski turizam temeljen je na ruralnom naslijeđu (industrijsko naslijeđe, povijest, dvorci, crkve, sela i arhitektura), bogatim prirodnim resursima (rijeke, šume, jezera i planine), ruralnim aktivnostima (biciklizam, ribolov, jahanje, razni sportovi) i ruralnom načinu života (gastronomija, glazba, obrtništvo, tradicijski običaji) (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013).

Ruralni turizam je selektivni oblik turizma koji se odvija na ruralnom prostoru odnosno izvan gradske sredine te je obilježen malim brojem stanovnika. Predstavlja

alternativni pristup života i rada, te podržava odgovorno i održivo postupanje u destinacijama. U ruralnom turizmu prevladavaju dva osnovna sektora poljoprivreda i turizam (Demonja, Ružić; 2010). Postoje mnoge dobrobiti razvoja ruralnog turizma, među kojima se mogu navesti sprječavanje iseljavanja stanovništva, izvor prihoda, revitalizacija sela, razvoj nerazvijenih područja, valorizacija tradicije i povijesti područja.

Potražnju za ovim oblikom turizma karakteriziraju potrebe turista za određenim aktivnostima u ruralnom području, koje se mogu odnositi na bavljenje različitim sportovima na otvorenom poput jahanja, penjanja, ribolova ili pješaćenja. Moguće je bavljenje umjetnošću ili jednostavno odmaranje u miru, uživanje u prirodi i u baštini ruralnih područja. U ponudu su uključeni i parkovi, poput nacionalnih parkova i parkova prirode. Ruralni turizam postaje trend turističkih kretanja.

„Za turistički proizvod ruralnog turizma specifično je nastojanje da se posjetitelju osigura osobni kontakt, osjećaj za fizičko i ljudsko okružje u ruralnom prostoru, i koliko je god moguće da mu se pruži prigoda sudjelovanja u aktivnostima, tradiciji i stilu života lokalnog stanovništva“ (Demonja; 2012). Ruralni turizam postaje glavni alat oživljavanja i pokretanja ruralne sredine s naglaskom na održivosti ekonomije i društva.

2.2. Karakteristike ruralnog područja

Ruralni turizam lociran je u ruralnim područjima, funkcionalno je seoski, utemeljen na malom poduzetništvu, na otvorenom prostoru u izravnom dodiru s prirodom, zasniva se na naslijeđu i tradicijskim aktivnostima, dozvoljava sudjelovanje u aktivnostima, tradicijama i načinu života lokalnog stanovništva, osigurava personaliziran kontakt, naselja i građevine su ruralni (malih razmjera), tradicijski po značenju, raste sporo i organski, povezan s lokalnim obiteljima, različitih vrsta, predstavlja kompleksan uzorak ruralnog okruženja, ekonomije, povijesti i lokaliteta, visok udio turističkog prihoda koji koristi lokalnoj zajednici (Defilippis; 2005).

Analizirajući pojam ruralnih područja može se uočiti da postoje brojne definicije te različiti autori na različit način opisuju taj pojam. Najčešće se o ruralnim područjima govori kao o prostoru koji nije gradski, odnosno urbani, pa se takvim objašnjenjem dolazi do zaključka da su gradska naselja urbana područja, dok su općine ruralna

područja. Ipak, detaljnijom analizom dolazi se do više kriterija kojim se određeno područje smatra ruralnim. Nastavak rada donosi neke od prihvaćenih definicija ruralnog područja. Ruralnim područjima smatraju se ona u kojima je u sadašnjosti ili bližoj prošlosti bio dominantan ekstenzivan način iskorištavanja zemljišta, posebice putem poljoprivrede i šumarstva, ona u kojima dominiraju mala naselja nižeg stupnja centraliteta s izraženom povezanošću izgrađenog i prirodnog pejzaža te koja većina lokalnog stanovništva smatra ruralnima, ona koja potiču životni stil što počiva na kohezivnom identitetu temeljenom na uvažavanju okoliša i vlastitog života kao dijela jedne cjeline (Berardi; 2010).

Iz navedenog vidljivo je da se pri definiranju ruralnog područja u obzir uzimaju kriteriji poput načina iskorištavanja zemljišta, veličine naselja, funkcionalne opremljenosti i položaju na određenom većem području. Također, pri definiranju je naglašena veza s prirodnim okolišem, ali i specifičnim životnim stilom stanovnika na ruralnim područjima. Stoga je važno naglasiti da je pojedino ruralno područje obilježeno malim brojem stanovnika, dominantnim korištenjem zemlje i šuma za opstanak te tradicionalnim običajima i seoskim identitetom.

Dakle, gospodarski razvoj navedenih područja prvenstveno se temelji na poljoprivredi i šumarstvu, uz značajno uvažavanje okoliša i očuvanje seoskih običaja i tradicija. Osim navedenog, za ruralne prostore je karakteristično da se u njima izmjenjuju brojne različitosti krajolika poput planina, dolina, rijeka, jezera i drugih prirodnih ljepota, što može značajno doprinijeti njihovom ekonomskom razvoju uz pravilno iskorištavanje navedenih resursa.

Osim navedenog, ruralno područje može se promatrati i sa sljedećih aspekata (Demonja; 2014);

- politički (npr. tumačenje ruralnog kao agrarnog prostora u cilju izdvajanja što više sredstava za poljoprivredu; shvaćanje ruralnog kao tampon zone koja osigurava regenerativni okoliš nužan za ekološku ravnotežu),
- hedonistički (predstavljanje ruralne idile i mjesta idealnog za odmor i rekreaciju),
- laički (doživljaj ruralnog običnih ljudi, „nestručnjaka“ na temelju njihovih životnih iskustava),

- popularni diskursi ruralnosti, odnosno predodžbe o ruralnim područjima producirane i prenošene putem kulture i medija.

Kroz noviju povijest se odnos prema ruralnim područjima značajno mijenjao. Naime, sredinom 20. stoljeća na ruralnost se počinje gledati negativno pa sve više pojedinaca seli u urbane krajeve. Ipak, nakon nekog vremena odnos prema seoskim naseljima se mijenja te se sve češće počinju uviđati koristi od života u ruralnim područjima. Postoji nekoliko razloga koji doprinose navedenom (Demonja, Ružić; 2010);

- Pojava urbane krize koja označuje degradaciju životnih uvjeta u gradovima, a očituje se u demografskom nagomilavanju, stresu, zagađenosti, porastu kriminala i sl.
- Dolazi do sve utjecajnijih pokreta ekologa, koji promoviraju povratak prirodi.
- Seoski prostor se mijenja te postaje sve dostupniji i bolje infrastrukturno opremljen što omogućuje bolje uvjete za život, rad i razvoj.

Unatoč navedenom, u današnje vrijeme ruralna područja se suočavaju s brojnim problemima poput depopulacije, starenja stanovništva, te generalno sve lošijim socioekonomskim pokazateljima koji te prostore čine pasivnim i nepoželjnim za život. Loša gospodarska i demografska slika ruralnih područja dovodi i do problema na širem prostoru. Naime, niska razvijenost ruralnog prostora značajno utječe na razvoj cjelokupnog gospodarstva pa je zadaća svake države potaknuti njegov razvoj.

Pripadnost ruralnom prostoru naziva se ruralnost koja se može definirati kao pripadnost selu, seoskoj zajednici i ruralnom prostoru (Bartoluci, sur; 2015). Važno je naglasiti da ruralnost odlikuje promjenjivost u vremenu i prostoru te značajno ovisi o uvjetima u kojima se oblikuje, no njezin temeljni sadržaj, odnosno sastavnice ruralnosti, manje su podložne promjenama. Sastavnice ruralnosti mogu se podijeliti na dvije razine. Prvu čini materijalna dimenzija, temeljna pretpostavka koja „drži ruralnu zajednicu na okupu“. To je ponajprije zemlja poljoprivredno zemljište na koju se nastavljaju poljoprivreda i ostale djelatnosti, što zajedno dobiva odraz u seoskom pejzažu (Franić; 2006).

Drugu, individualno društvenu razinu čini pojedinac, nastavlja se preko obitelji i rodbine sve do seoske (lokalne) zajednice, odnosno sela, ali uključuje i mrežu

odnosa na daljinu. Između elemenata prve i druge razine ruralnosti postoji dugi niz odnosa u kojima se stvara i očituje ruralnost.

2.3. Razvoj ruralnog turizma nekada i danas

Početak razvoja ruralnog turizma nazire se već od 11. i 12. stoljeća. Njegov se razvoj očitije nastavlja u 18. stoljeću, kada je imućnije stanovništvo sebi moglo priuštiti privilegiju odmora u selima koja su se nalazila u blizini gradova. Krajem 18. stoljeća pridružuje im se i srednja klasa koja želi uživati u krajoliku. Švicarska je postala cilj turističkih putovanja u drugoj polovici 19. stoljeća, kada je ruralni turizam u inkrementu jer raste potražnja za pješaćenjem, penjanjem i zdravstvenim tretmanima (Demonja; 2012).

Nakon toga, otkrivaju se nova mjesta, novi izvori turizma poput obale te potražnja za ruralnim turizmom obilježava pad. U Hrvatskoj se ruralni turizam intenzivnije razvijao nakon Domovinskog rata, najprije poticanjem razvoja kontinentalnog turizma te kasnije ruralnog prostora i obnove sela. Od 1991. godine pa nadalje organizirane su razne akcije vezane za razvoj turističkih seljačkih gospodarstava, u kojima su sudjelovali: Savez seljaka Hrvatske, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatski farmer d.d., Klub „Selo“, Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske i Poljoprivredne savjetodavne službe, koji su kao primjer prakse razvoja slijedili susjedne zemlje (poput Republike Slovenije i Republike Austrije) (Kantar; 2016).

Od 1990. godine do 2000. godine zabilježen je razvoj ruralnog turizma u Istri, posebice 1996. godine, uvođenjem značajnih zakonskih regulativa i 1997., akcijom vezanom uz promoviranje brošure o agroturizmu. Najvažnije inicijative za razvoj ruralnog turizma bile su Prvi europski kongres o ruralnom turizmu koji je održan 2003. godine i radionica u kojoj je tema bila razvoj proizvoda ruralnog turizma, održana 2004. godine (Kolić; 2010).

„Ruralni turizam u Hrvatskoj pravno je definiran tek u segmentu ugostiteljskih usluga u seljačkom domaćinstvu (Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti 2003.), koja su organizirana kao turistička seljačka gospodarstva s pravom iznajmljivanja gostima soba i apartmana (najviše do 10 soba i 20 postelja), zatim organiziranja kampa (najviše 10 smještajnih jedinica, odnosno 30 gostiju istodobno) te pružanja usluge doručka, polupansiona ili pansiona samo gostima za koje pružaju smještaj“ (Bolfek,

Jakičić, Lončarić; 2013). U današnje vrijeme povećana je orijentacija ljudi prema ruralnim područjima.

Raznolikost ponude ruralnog turizma, prirodne ljepote, ugodna sredina te ostale aktivnosti koje se odvijaju na ruralnim područjima postaju zanimljive sve većem broju turista. Ruralni turizam može biti razvijen lokalno i globalno, što znači da se može koncentrirati na mjesto i regiju ili na razinu cijele države. Ruralne turističke destinacije poput Austrije, Njemačke, Italije i Velike Britanije danas imaju najrazvijeniju ruralnu turističku ponudu u Europi. Navedene zemlje raspolagale su potrebnim resursima te se rano uočila njihova vrijednost a potom su uslijedile investicije i brzi razvoj zemlje. Ostale dobro poznate ruralne turističke destinacije su Španjolska, Francuska, Švedska, Slovenija, Irska i Švicarska. „Svjetska turistička organizacija (UNWTO) smatra da postoji veliko potencijalno tržište ruralnog turizma.

Ipak je vrlo malo istraživanja provedeno kojima bi se utvrdila veličina tog tržišta, a djelomično su tome uzrok upravo teškoće vezane uz zadovoljavajuće definiranje ruralnog turizma. Pretpostavlja se da je 3% svih međunarodnih turističkih putovanja zasnovano na ruralnom turizmu te se procjenjuje kako ruralni turizam raste po stopi od 6% godišnje, znatno brže od stope rasta cjelokupnog turizma“ (Balić, Pranić; 2018).

Hrvatska ima dovoljno prirodnih i kulturnih resursa za razvoj turizma u više područja. Dobrobiti koje ruralni turizam nudi glede zaštite prirode i očuvanja kulturne baštine i tradicije te podrške seoskim, poljoprivrednim i ostalim gospodarstvima jesu: poticanje očuvanja dobara i vrijednosti koje bi kroz naredno vrijeme mogle nestati, doprinos prosperitetu zemlje kao i njena promocija u svijetu.

2.4. Oblici ruralnog turizma

Ruralni turizam predstavlja široku lepezu različitih i složenih oblika turizma koji se nalaze izvan urbanih i obalnih središta tj. razvijaju se u prirodi i selima. Posebno se ističe agroturizam kao glavni ruralni oblik, te slijede ostali oblici turizma kao što su (Berardi; 2010);

- aktivnosti u prirodi (rekreacija i odmor).
- avanturistički,

- edukacijski,
- ekoturizam
- enogastronomski,
- gastronomski,
- kamping
- kulturni,
- lovni,
- nautički,
- nostalgičarski,
- poslovni,
- rekreacijski,
- rezidencijalni turizam,
- ribolovni,
- sportsko-rekreacijski,
- tranzitni,
- turizam zaštićenih dijelova prirode,
- vinski,
- vjerski,
- zavičajni,
- zdravstveni.

Ovi se oblici turizma odvijaju isključivo na ruralnim područjima, međusobno se razlikuju zbog obilježja i atrakcijskih čimbenika svakog područja. Oblici ruralnog turizma nastaju iz resursa jednog područja, odnosno iz posebnosti koje nude relativno područje. Svrha je uglavnom rekreacija pa praktički nema negativnih ekoloških utjecaja, seoski turizam (ruralno iskustvo) turisti uranjaju u svakodnevni seoski život, a ruralna naselja profitiraju kroz ekonomske i druge koristi turističkih aktivnosti.

Ostali kombinirani oblici turizma specijalnih interesa: turistička putovanja u ruralnim predjelima i slično, kao i sve usluge koje nadopunjuju smještaj - razni događaji, festivali, rekreacija na otvorenom, proizvodnja i prodaja lokalnih suvenira i poljoprivrednih proizvoda (Bartoluci, sur; 2015). U navedenim oblicima turizma prisutne su i mnoge druge podvrste turizma poput zimskog, planinskog i

biciklističkog. Ovi se oblici diferenciraju s obzirom na one koji imaju uobičajenu formu, tj. promet se konstantno evidentira u raznim smještajnim objektima i one izvan uobičajene forme, tj. promet se ne može evidentirati ili se teško evidentira.

a) Agroturizam

Agroturizam je temeljni oblik ruralnog turizma, predstavlja i najznačajniji oblik ruralnog turizma u Hrvatskoj koji se posebice razvijao u Istarskoj županiji. Agroturizam, seosko gospodarstvo, farme turisti promatraju ili sudjeluju u tradicionalnim poljoprivrednim radnjama, bez negativnih učinaka na ekosustav ili na produktivnost seoskog domaćinstva.

Preduvjeti za formiranje agroturizma su prirodni i kulturni resursi, bez kojih se ovaj oblik turizma ne bi mogao razvijati. Prepoznatljiv je zbog jedinstvenosti prirodnih krajolika i tradicionalnih sela u kojima su smješteni agroturizmi, a najčešće se javlja u obliku kamene kuće.

„Agroturizam predstavlja oblik turizma koji je ukorijenjen u lokalnoj zajednici i temeljen na njenim geografskim obilježjima, tradiciji, kulturi i običajima. Razlika između pojmova ruralni turizam i agroturizam je u kriteriju prema kojemu se definira, pa tako ruralni turizam obuhvaća turističku aktivnost u ruralnim prostorima, dok agroturizam predstavlja povezivanje poljoprivrednih i turističkih aktivnosti na gospodarstvu (Dropulić, Ružić, Krajnović; 2008).

Ponuda agroturizma obuhvaća autohtona tradicionalna jela i pića, kušanje maslinovog ulja, vina iz domaće proizvodnje, a njima se pridružuju komplementarne usluge poput smještaja, uključivanje turista u tradiciju i običaje sredine, pruža se mogućnost uvida u poljoprivrednu proizvodnju te sudjelovanje u raznim aktivnostima, igrama ili poslovima vezanima za ruralna područja. „Svaka aktivnost na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu može se obogatiti na način i do stupnja koji ovisi o samom gospodarstvu, atrakcijskim elementima okoliša, te kreativnosti domaćina i gostiju, jer u takvom okruženju turist plaća uslugu smještaja, ali sve ostale usluge koje proizlaze iz prijateljskog i obiteljskog okruženja“ (Demonja, Ružić; 2010).

Nezagađenost, mir tj. odsutnost buke, zdrava klima, očuvana priroda, prirodne ljepote, uvjeti za rekreaciju i sport, slobodno kretanje turista, prometna povezanost, itd., bitne su karakteristike ovih krajeva. Vlasnici posjeduju vlastito poljoprivredno

zemljište, poljoprivrednu proizvodnju, stoku i ostale domaće životinje. S obzirom na usluge i objekte, razlikuje se nekoliko varijanti oblika agroturizama (Defilippis; 2005). Prema uslugama, razlikuju se agroturizmi u kojima se pružaju samo usluge prehrane, samo usluge smještaja, usluge i smještaja i prehrane.

S obzirom na objekte, razlikuju se oblici agroturizama za odmor u ruralnoj kući tradicionalne arhitekture, obiteljskom ruralnom hotelu, ruralnim sobama i apartmanima tradicionalne arhitekture, u ruralnim sobama i apartmanima nove arhitekture, na poljoprivrednom gospodarstvu s eko ponudom (Demonja; 2014). S obzirom na to da se u seoskom turizmu turistima nude vlastiti proizvodi, također se utječe i na oživljavanje poljoprivredne proizvodnje, naročito zdrave hrane“ (Bartoluci, M., sur.; 2016).

Postojeći prirodni i kulturni resursi istarskog kraja pogoduju razvoju agroturizma. Otvara se mogućnost razvoja područja, uz poticanja poljoprivredne proizvodnje, uslužne djelatnosti i ostalih obiteljskih gospodarstava. Pomoću tih aktivnosti potiče se revitalizacija ruralnih područja, veća valorizacija baštine i stvaranje cjelogodišnjeg turističkog proizvoda tj. ublažavanje sezonskog karaktera turizma. „Zbog svojih specifičnosti takav oblik ruralnog turizma može pridonijeti razvoju ruralnih područja diverzifikacijom lokalne ekonomije te ostvarenju ciljeva definiranih Glavnim planom i Strategijom razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine koji glase „više od sunca i mora“ te „turizam na cijelom prostoru““ (Krajnović; 2011). Poticanjem agroturizma i ostalih obiteljskih gospodarstava pridonosi se gospodarskom razvitku u ruralnim područjima i boljem životu stanovništva u istim.

b) Rezidencijalni i zavičajni turizam

Rezidencijalni turizam podrazumijeva povremeni boravak u vlastitim objektima (sporedno stanovanje) npr. vikendica u nekom ruralnom području, zavičajnim vilama, rezidencijama i sl. Turisti najčešće borave u takvim objektima preko vikenda, blagdana i godišnjeg odmora, a u ostalo vrijeme ti su objekti posve neiskorišteni (Demonja, Ružić; 2010). Motiv dolaska je odmor i relaksacija izvan mjesta prebivališta. Objekti su kompletno opremljeni, uobičajeno se nalaze u prirodi, u selima, u blizini značajne turističke atrakcije, pristup automobilima je osiguran kao i blizina potrebnih servisa.

U njima borave vlasnici ili isti mogu unajmiti objekt trećima. Ovaj oblik turizma u velikoj mjeri privlači gradsko stanovništvo koje se želi odmaknuti od svakodnevice, te je u potrazi za mirom. Zavičajni turizam ili nostalglični turizam je oblik turizma koji nastaje iz potrebe ljudi za povratkom u zavičaj, odnosno povratak ljudi u mjesto u kojem su živjeli nekada iz mjesta u koje su se odselili, npr. veći grad ili inozemstvo. Odnosi se na osobnu, emotivnu i intimnu vezu, uspostavljenu između pojedinca i njegovog zavičaja odnosno specifične lokacije, područja, kraja ili mjesta.

Ljudi posjećuju, tj. vraćaju se u svoj zavičaj u kojemu su moguće dvije varijante. Prva je da će ljudi biti smješteni kod rodbine te će kod njih i jesti, dok je druga varijanta da će koristiti lokalne smještajne i ugostiteljske objekte, lokalne servise, itd. uglavnom su to stanovnici koji su iz mjesta svog prebivališta odselili u potrazi za boljim životom, boljim poslom i ostalim novim mogućnostima. Ovaj oblik turizma vezan je za sjećanja i osjećaje „turista“, za posjet rodnom kraju, sudjelovanje na pučkim feštama i ostalim tipičnim manifestacijama ili igrama tog kraja.

Turisti ove grupe jako su vezani za tradiciju, običaje i povijest, te dio njih investira u zavičaj ulaganjem u izgradnju turističkih objekata. Zbog toga, oni predstavljaju pozitivno sredstvo motiviranja, investiranja i promicanja svog područja, te se kontinuirano u slobodno vrijeme vraćaju u posjet rodbini ili mjestu. Značajan broj iseljavanja stanovništva dogodio se nakon Drugog svjetskog rata, kada su se ljudi odselili iz Hrvatske u druge zemlje Europe (Italija) ili čak na druge kontinente, npr. u Australiju i Ameriku (Bartoluci, sur; 2015).

c) Sportsko-rekreacijski i avanturistički turizam

Sportsko-rekreacijski turizam obuhvaća široki spektar sportskih i rekreacijskih aktivnosti koje se odvijaju u prirodi, tj. na otvorenom prostoru ili u specifičnim objektima za sport. Sportski turizam obuhvaća djelokrug u kojem se mogu odvijati određeni sportovi, lokacija mora biti opremljena raznovrsnim igralištima, stazama, dvoranama, centrima, parkovima, te ostalim objektima i servisima potrebnim za kvalitetnu sportsku ponudu (Balić, Pranić; 2018).

Taj se oblik može prilagođavati svim uzrastima. Stariji turisti izbjegavaju ekstremne sportove ili adrenalinske parkove, ali će moći uživati u ostatku ponude kao što to može biti pješčačenje, plivanje i biciklizam, dok mlađi turisti mogu sudjelovati na svim

aktivnostima ovisno o svojim željama, navikama i sklonostima. U Hrvatskoj postoje mnogobrojne pješačke staze.

d) Lovni i ribolovni turizam

Lovni turizam ima dugu tradiciju i predstavlja važan oblik ruralnog turizma koji se odvija na ruralnim područjima, odnosno na zemljišnim površinama poput šuma, livada i planina. Pretpostavka za razvoj lovnog turizma je geografski položaj destinacije koji je jako bitan zbog klimatskih i zemljišnih uvjeta. Zemlja koja raspolaže bogatom florom i faunom ima visoku mogućnost za razvoj lovnog turizma. Cilj lovnog turizma jest lov divljih životinja poput srna, veprova, jelena, lisica, zečeva, fazana i raznih vrsta ptica, ovisno o lokaciji. Turisti su u ovom slučaju lovci i njihove obitelji.

Lovac postaje turist kada izađe izvan svoje matične lovne organizacije. Lovci putuju izvan svoje zemlje zbog osvajanja trofeja i stjecanja iskustva. Lovci su smješteni u lovačkim domovima, odnosno specifičnim objektima (apartmani ili sobe) koji su namijenjeni samo njima i koji imaju adekvatan smještaj za pse. Obično konzumiraju ponudu prehrane u agroturizmima smještenim u ruralnim područjima u kojima također mogu noćiti. Ovaj oblik turizma može se odvijati u kontinentalnim područjima, u primorju i na otocima. U Hrvatskoj ovaj oblik turizma privlači brojne inozemne turiste, posebno u Gorskom kotaru, Istri ili na Velebitu, a najčešće dolaze iz Italije, Austrije, Švicarske i Njemačke (Demonja, Ružić; 2010).

„Ekonomski učinci lovnog turizma proizlaze iz činjenice da je lovni turizam takav oblik turizma kojim se mogu ekonomski iskoristiti i optimalno vrednovati i do sada neiskorištene prirodne prednosti nekog kraja“ (Hajdinjak; 2017). Pozitivno je to što se uz razvoj lovnog turizma razvija i ostala prateća ponuda i oblici turizma poput gastronomskog i seoskog. Zbog navedenog, lovni turizam potiče razvoj i valorizaciju kontinentalnih područja, doprinosi razvoju lokalnih sredina, a utječe i na produljenje turističke sezone. Ribolovni turizam je vrsta sporta ili rekreacije koja se odvija na vodenim površinama tj. na moru ili u ruralnim područjima u kojima ima slatke vode poput rijeka, jezera i ribnjaka.

Mnogobrojne su vrste ribolova te se one diferenciraju i po vrsti njihovih sudionika. Postoje vrste ribolova u kojima sudionike predstavljaju profesionalni ribari koji su međusobno konkurentni, za razliku od onih vrsta ribolova u kojima su sudionici

amateri, te koji mogu uključivati i djecu. Ribolov uključuje ribolov s broda, ribolov s kopna i podvodni ribolov. Ribolovni turisti moraju se pridržavati zakona. Zakonom su definirana točno određena razdoblja lovostaja riba, rakova i školjaka (Franić; 2006). Za opstanak razvoja ovog oblika turizma važno je sačuvati kvalitetu vode i zaštititi je od zagađenja.

e) Zdravstveni turizam

Zdravstveni turizam je oblik turizma usko povezan sa zdravljem i dobrobiti turista koji se bazira na prirodnim ljekovitim čimbenicima, postupcima fizikalne terapije i rehabilitacije. Za odvijanje aktivnosti zdravstvenog moraju se osigurati posebni uvjeti prirodni ljekoviti činitelji, odgovarajući ugostiteljski, medicinski, paramedicinski i drugi sadržaji, liječnički nadzor, zdravstveno turistički objekti, lječilišno turističko mjesto, zdravstveno turistička destinacija (Dropulić, Ružić, Krajnović; 2008). Ljekovite prirodne čimbenike čine klima (mediteranska i planinska), temperatura, kvaliteta zraka, more, alge, pijesak, šetnice, šume, planinski predjeli, eterično bilje, toplice, termalne vode, mineralne vode, ljekovita blata i naftalan.

Ponuda ovog oblika turizma obuhvaća široko područje usluga koje se odnose na: wellness turizam i zdravstveni turizam (turističko-ugostiteljski objekti) te lječilišni i bolnički turizam (zdravstvene ustanove). Wellness usluge nude se u wellnessu, zdravstvenim i lječilišnim objektima. Liječnički nadzor, zdravstveni programi i prirodni ljekoviti činitelji odnose se na zdravstveni i lječilišni turizam; u bolničkom turizmu je moguće bolničko liječenje, dok se rehabilitacija odvija u lječilišnom i bolničkom turizmu.

Također u ovim objektima nudi se zdrava i uravnotežena prehrana, odmor, različite aktivnosti te bogati programi koji obuhvaćaju zdravstvene, tjelesne, društvene, psihološke i duhovne vježbe. Suština putovanja je odmor, opuštanje i vlastita dobrobit. „Zdravstveni turizam putem svojih mnogobrojnih podvrsta i kombinacija te različitih stupnjeva i osnova liječenja (preventivno, premorbidno i kurativno) ni po čemu nije vezan za glavnu turističku sezonu ili pak za usku prostornu turističku destinaciju. Time je po svemu antisezonalan (Kranjčević, Lukić, Kušen, Klarić; 2014).

Wellness turizam je oblik zdravstvenog turizma koji obuhvaća cjelokupno područje provođenja zdravog stila života, odnosno kontinuirano fizičko kretanje i vježbanje,

uravnoteženu prehranu, izbjegavanje stresa, odmor i opuštanje (masaža, sauna i meditacija). U današnje vrijeme ovaj je oblik turizma sve traženiji i predstavlja odličan način provođenja odmora uz efikasne aktivnosti i tretmane (Ivanušević; 2018). „Briga za očuvanje vlastitog zdravlja i očuvanje kvalitete života osnovni su motivi odlaska na zdravstveno-turističko putovanje i boravak“ (Hajdinjak; 2017).

Prirodna lječilišta dijele se na toplice, primorska klimatska lječilišta i planinska klimatska lječilišta. U Hrvatskoj, turističkim primorskim klimatskim lječilištima pripadaju mnoga mjesta, kao što su otoci Cres, Pag, Rab, Hvar, Bol, Korčula, Vis te brojna obalna mjesta kao što su npr. Novi Vinodolski, Crikvenica Jablanac, Biograd na Moru i Senj. U planinska lječilišta ubrajaju se Brestovac, Delnice, Fužine, Plitvička Jezera i Ravna Gora. Sva planinska područja imaju vrlo pogodne karakteristike za razvoj lječilišnih lokaliteta. Također postoji bogata ponuda toplica kao što su Istarske toplice, Varaždinske toplice, Krapinske toplice, Stubičke toplice i Sutinske toplice. U Istri postoji jedno lječilište i to su Istarske toplice. Nalaze se u sjevernom dijelu Istre kraj Livada, potpuno su smještene u prirodi i izvan naselja. Iznad toplica je visoka stijena ispod koje se nalazi izvor ljekovite vode Sv. Stjepan (Bartoluci, M., sur.; 2016).

f) Kulturni i vjerski turizam

Kulturni turizam odnosi se na kulturu, povijest, arheologiju i ostale kulturne odrednice predmetnog ruralnog područja. Kulturni turizam predstavlja ukupnost atrakcija i aktivnosti koje obuhvaćaju široko područje počevši od povijesti, kulture, tradicije do načina življenja u jednoj zemlji ili na nekoj specifičnoj lokaciji (Demonja, Ružić; 2010). „Iako su ljudi oduvijek putovali motivirani onim što danas nazivamo kulturnim turističkim doživljajem, odnosno željom da posjete povijesne gradove, poznate spomenike i muzeje ili prisustvuju festivalima, oni su prepoznati kao distinktivna grupa posjetitelja tek krajem 1970-tih.

Tada su stručnjaci za marketing u turizmu otkrili da postoji određena skupina turista koja putuje kako bi stekla dublje razumijevanje ljudi i mjesta koja posjećuju, a koji su, pomalo nespretno nazvani „kulturni“ turisti, a cjelokupni fenomen kulturni turizam“ (Demonja; 2012). Ponuda kulturnog turizma sastavljena je od više resursa, poput povijesnih resursa koji se klasificiraju prema pokretnim i nepokretnim spomenicima. Pokretni spomenici obuhvaćaju slike, skulpture, namještaj, raznu građu, proizvode

umjetničkog obrta i sl., a nepokretni spomenici uključuju arheološka nalazišta, spomeničke cjeline, vrtnu arhitekturu, memorijalna područja, sakralne građevine i profane zgrade te građevine (Defilippis; 2005).

Što je određeno područje starije, bogatija je i njegova kulturna povijest te će tako omogućiti području veću atraktivnost i valorizaciju njegove povijesti vezanu uz prijašnje civilizacije i evoluciju do suvremenosti. Umjetnički resursi povezani su s povijesnim resursima, obuhvaćaju razna umjetnička djela koja su prikupljena u raznim muzejima i galerijama. Treći važan resurs kulturnog turizma je etnosocijalni resurs, koji se odnosi na ljude i na njihovu kulturu života i rada (Balić, Pranić; 2018). On predstavlja blisku vezu s emocijama, osjećajima i sjećanjima stanovništva nekog područja.

Uključuje skupinu folkloru koji se odnosi na narodne plesove i pjesme (dubrovački linđo, istarski balun), narodne poslovice, mitove, legende, dijalekte i običaje, tradicionalna pića, jela i slatkiše (vino, pršut, kroštuli), tradicionalne poslove (postolari, urari, klobučari, remenari) i rukotvorine (narodne nošnje, proizvodi od drveta, proizvodi od kože, obrada lana, obrada vune). Turisti dolaze u kontakt s tim resursima odmah kad dođu u neku destinaciju, bez obzira na svoje želje, zbog toga što se etnosocijalni resursi osjećaju, čuju i vide odmah pri dolasku u svaku destinaciju jer oni pripadaju određenom lokalitetu i karakteristični su za određenu skupinu ljudi, odnosno etničku skupinu.

Manifestacijski resursi privlače ljude kroz razne događaje i svaki događaj ima određeni sadržaj koji može biti sportski, kulturni, vjerski i gospodarski, te se odvijaju u obliku raznih igara, izložba, sajmovu, festivala, smotra i sl. U današnje vrijeme jedna od najznačajnijih sportskih manifestacija s velikim utjecajem na turizam predstavlja prvenstveno Olimpijske igre, zatim slijedi i Svjetsko nogometno prvenstvo. Takve igre privlače veliki broj turista diljem svijeta u jednu destinaciju u kojoj se odvijaju igre.

Zadnji resursi su ambijentalni resursi koji uključuju sve prostorne cjeline koje čine neku destinaciju atraktivnijom i dostupnijom, uključuju sve prometne objekte potrebne za dolazak u lokaciju, sve urbane prostore, opskrbe električnom energijom, vodom, te ostale usluge koje destinaciju čine dostupnijom i komotnijom (Krajnović, sur.; 2011). Vjerski turizam se u povijesti pojavio rano te ujedno predstavlja jedan od najstarijih oblika putovanja u kojima su ljudi masovno putovali i posjećivali vjerska središta,

odnosno svetišta, crkve, samostane, opatije i sveta mjesta. Govori se o središtima velike povijesne važnosti te neizmjerne vrijednosti kulturne baštine. Vjerski turizam može se pobliže odrediti kao pojava koja se manifestira posjetima vjerskim obredima i konferencijama. Povezuje se s lokalnim, regionalnim, nacionalnim i međunarodnim vjerskim središtima. Sudionici u ovom obliku turizma potaknuti su na putovanja, djelomično ili potpuno, vjerskim motivima (Demonja; 2014).

Uz vjerske motive javljaju se i drugi, a najčešće su umjetničkog i kulturnog karaktera (Kantar; 2016). Važno je definirati pojam hodočašća koji se odnosi na put kojim vjernici prolaze hodajući prema vjerskom svetištu zbog pobožnosti, pokore i duhovne potrage prema svetom mjestu. Primjerice tradicionalno hodočašće vjernika grada Zagreba je u Mariju Bistricu, gdje se nalazi nacionalno svetište Majke Božje Bistričke. Danas je vjerski turizam jako razvijen. Osim vjerske ponude u brojnim lokacijama investiralo se u izgradnju dodatne infrastrukture i objekte koji obuhvaćaju ponudu smještaja, gastronomiju, trgovinu, kupnju i kulturne sadržaje.

Dobro poznato svetište u kojem su se gospodarska i turistička djelatnost jako razvijale, te u kojem je prisutno aktivno lokalno stanovništvo koje se uključuje u ponudu raznih usluga poput smještaja i prehrane, izrade i prodaje suvenira je Međugorje. Taj je grad doživio pravu revoluciju i ogroman ekonomski rast zadnjih četrdeset godina, odnosno od otkrića tog svetišta. Obilježavaju ga visoke i konstantne godišnje stope posjetitelja.

g) Gastronomski i vinski turizam

Gastronomski turizam obuhvaća ponudu hrane i pića u raznovrsnim ugostiteljskim objektima, kušaonice za degustaciju pića ili hrane, posjetu proizvođačima hrane, prisustvovanje na sajmovima i festivalima hrane, izložbama autohtonih jela i pića te raznim tečajevima (npr. za somelijera) (Bartoluci, sur; 2015). Razlog putovanja u jednu destinaciju ili posjetu nekog objekta u gastronomskom turizmu je hrana, bilo da se radi o kušanju, jelu ili posjetu kako bi se prisustvovalo samoj proizvodnji neke hrane, primjerice tjestenine, sira i ulja.

Za gastronomski turizam je važno da ima raznovrsnu i nenametljivu ali „uočljivu“ ponudu hrane (Franić; 2006). U okviru te ponude trebaju biti vidljive posebnosti i raznovrsnosti, kao što su nacionalna i regionalna jela i ona tradicionalne kuhinje. Te

posebnosti treba prezentirati segmentima specifičnih potrošača, na primjer vegetarijancima, ljubiteljima biološki uzgojene hrane, lovcima, ribolovcima, i drugima (Demonja, Ružić; 2010). Postoji više vodiča, odnosno publikacija vezanih za gastronomiju i turizam. U njima su navedeni restorani i hoteli određene zemlje ili grada uz važne informacije iste te s relativnom procjenom kvalitete. Globalni vodič koji služi kao preporuka za procjenu kvalitete restorana i hotela na međunarodnoj razini je Michelin Vodič (Francuska).

Procjena se ostvaruje dodjelom zvjezdica određenom objektu, koje idu od jedne do tri zvjezdice. Vodič obuhvaća dvanaest zemalja Europe (Francusku, Belgiju, Nizozemsku, Luksemburg, Italiju, Austriju, Njemačku, Španjolsku, Portugal, Švicarsku, Veliku Britaniju i Irsku) te tri svjetska grada; New York, San Francisco i Tokyo. Postoji još mnogo vodiča, među kojima su Vodič Gambero Rosso (Italija), Greek Gastronomy Guide (Grčka) i Where Chefs Eat (Demonja; 2012). Vinski turizam ili eno turizam je povezan s gastronomskim turizmom, zbog toga što se vino upotrebljava kao piće koje prati hranu.

Postoji više vrsta vina i ona odgovaraju različitim jelima, primjerice bijela vina poput malvazije dobro se sljubljuju s ribom, tartufom, sirom i bijelim mesom, crvena vina poput terana u kombinaciji s crvenim mesom i divljači, a uz slatka jela i kolače odgovaraju pjenušci, muškati i ostala desertna vina. Francuska, Španjolska, Italija veoma su poznate europske zemlje po važnosti vinskog turizma. Istarska županija nudi veliki broj vinarija koje su jako aktivne te osim prodaje vina omogućuju i kušanja vina u opremljenim salama za degustaciju te omogućuju razgledavanje podruma i nasade vinove loze.

U vinskom turizmu poznata je manifestacija „Dani otvorenih vinskih podruma“ u kojima se mogu posjetiti vinarije, degustirati vina te uživati u ambijentu. Posjetitelji mogu prisustvovati samostalno ili se mogu pridružiti organizatorima koji imaju određeni plan puta. Sve značajniji su i vinski festivali, izložbe i sajmovi vina koji uz beneficije koje donose vinskim poduzećima privlače pažnju sve većeg broja posjetilaca.

h) Ekoturizma i kamping turizam

Ekoturizam: podrazumijeva vrstu „odgovornog“ turizma koji podržava zaštitu prirodnih resursa, kao i održavanje dostignute razine blagostanja i socijalne vrijednosti lokalne populacije. Cilj ekoturizma je zaštita prirodne baštine odnosno flore¹ i faune, putem očuvanja i zaštite nacionalnih parkova, parkova prirode, prirodnih rezervata, spomenika prirode, park-šuma, krajolika, jezera, rijeka te životinjskog i biljnog svijeta (Bartoluci, M., sur.; 2016). „Ekoturizam predstavlja vrstu putovanja kojemu je cilj zaštita svijeta prirode i podržavanje dobrobiti kulture koja taj svijet nastanjuje“ (Kolić; 2010). Ekoturizam je stav, etika, način ponašanja. To je pokret koji ima značajan i pozitivan učinak na zajednički razvoj i budućnost okoliša i turizma“ (Demonja, Ružić; 2010). Relevantno je usmjeravati ulaganje u adekvatne i jednostavne ugostiteljske i smještajne objekte definirane mjerama zaštite okoliša. Važno je istaknuti da je u ovom procesu, osim odgovornog poslovanja subjekata, bitno i odgovorno ponašanje turista i lokalnog stanovništva. Ekoturizam je povezan s ostalim oblicima ruralnog turizma, kao što su gastronomija, sportski i kulturni turizam, u okviru zdrave prehrane i ekološke hrane, održavanja i širenja pješačkih i biciklističkih staza te očuvanja kulturnih resursa u širem smislu (spomenici, muzeji i običaji). Ekoturizam pozitivno utječe na razvoj ruralnog turizma te na razvoj kontinentalne destinacije.

Kamping turizam je vrsta ruralnog turizma u kojoj turisti borave na otvorenom prostoru u ruralnim područjima odnosno u prirodi, u tipičnim krajolicima, van sela ili u blizini kulturnih i prirodnih atrakcija. Biti kampist znači biti slobodan, biti ekološki svjestan, boraviti u prirodi, družiti se s ljudima, biti pokretan i aktivan, stalno istraživati i otkrivati nešto novo, ali pod uvjetom da se to ostvari bez odricanja od uobičajenih stečevina suvremenoga visokorazvijenog društva (Bartoluci, sur; 2015).

Potrebna oprema za kampiranje sastoji se od šatora i rekreacijskog vozila koji se odnosi na kamp-prikolicu, kamper ili pokretnu kućicu. Postoji više vrsta kampinga, jedan je usmjeren prema tranzitnom i obalnom turizmu te drugi prema ruralnom turizmu. U ruralnim područjima prisutne su dvije varijante kamping turizma, to su klasični kampovi i kampovi namijenjeni naturistima. „Kampovi u ruralnom prostoru moraju ispunjavati minimalne i posebne uvjete opremljenosti iz klasifikacije i kategorizacije ugostiteljskih objekata.

U ovoj vrsti objekata pored osnovne usluge smještaja treba osigurati i druge usluge kao što su restorani, trgovine, otvoreni i zatvoreni bazeni, trim kabineti, saune, dječja igrališta, različite mogućnosti sporta i rekreacije od mini golfa, otvorenih ili pokrivenih tenis terena, pa do mogućnosti jahanja konjima i dr. (Dropulić, Ružić, Krajnović; 2008). U Hrvatskoj kampovi su podijeljeni na kampove u Istri, na Kvarneru, u Dalmaciji, u Lici-Senju, u unutrašnjosti, naturistički i mini kampovi. Najbolji kampovi kontinentalne Hrvatske su kamp Slapić u Dugoj Resi i kamp Turist u Grabovcu.

2.5. Obilježja ruralnog turizma

Zbog javne podrške njegovom razvoju i povećane potražnje za takvim oblikom turizma, ruralni turizam bilježi rast na svjetskoj razini, a posebno u razvijenijim zemljama. Turisti su željni „netaknute“ prirode, mira i tišine i posebnog kontakta i ljubaznosti domaćina što je posebnost ruralnog turizma. Ruralna područja su krhka i osjetljive zone očuvanja povijesno -kulturne baštine i prirodnog bogatstva, a razvoj turizma lako može izazvati kulturološke i prirodne štete i druge nepovoljne promjene (Franić; 2006).

Ako se ta kulturološka i prirodna bogatstva naruše, uništava se „ruralnost“ kao osnovna komponenta turističke privlačnosti ruralnog područja. Stoga je potreban koncept održivosti u ruralnom turizmu. Ciljevi održivosti trebaju biti očuvanje prirodnog staništa i krajolika, poticanje i razvoj razumijevanja i podrške državne, regionalne i lokalne vlasti te očuvanje identiteta i lokalne kulture. Bitno je „jasno razumijevanje činjenice da je isključiva vezanost uz turizam štetna i ne donosi željene rezultate, pa treba djelovati u pravcu diversifikacije lokalne ruralne ekonomije i balansiranja između razvoja ruralnog turizma i drugih djelatnosti u ruralnom prostoru“ (Balić, Pranić; 2018).

Pri tome, ruralna područja omogućuju odvijanje mnogih turističkih aktivnosti, kao primjerice sljedeće (Defilippis; 2005):

- Ture (pješačenje, jahanje, motorizirane ture, trčanje na skijama, vožnje biciklom).

- Aktivnosti na vodi (plivanje, boravak na rijekama, ribolov, jedrenje, kanu i rafting).
- Aktivnosti u zraku (mali zrakoplovi, baloni na topli zrak, jedrilice).
- Sportske aktivnosti (penjanje po stijenama, golf, tenis).
- Kulturne aktivnosti (tečajevi ručnog rada, arheologija, folklorne grupe, umjetničke radionice, kulturni, gastronomski i drugi izvori i podrijetla).
- Aktivnosti zdravstvenog karaktera (zdravstvene pogodnosti i fitness trening)
- Aktivnosti otkrivanja zanimljivosti i radnih procesa (lokalna proizvodnja).

U svakom se ruralnom području nude različite turističke aktivnosti, iz kojih se formira određeni oblik turizma. Svaka ruralna sredina je specifična i ima mogućnost razvoja određene aktivnosti, tj. razvoja određenog oblika turizma.

2.6. Ponuda ruralnog turizma

Da bi se ruralni turizam mogao razvijati treba osmisliti jedinstvenu turističku ponudu koja destinaciju čini privlačnijom od drugih. Prirodni i kulturni resursi predstavljaju osnovu za poticanje turizma u ruralnim područjima. Ulaganje u ruralni turizam doprinosi razvoju zemlje kroz poticanje brojnih oblika selektivnog turizma. Razvoj tih oblika dovodi do disperzije turista na većem prostoru, odnosno preusmjerava orijentaciju turista ka kontinentalnom području, a ne samo prema priobalnom području, tj. odmorišnom turizmu.

Razvitak ruralnog turizma također potiče razvoj poljoprivredne proizvodnje i motivira ulaganje u obiteljska gospodarstva i ostale oblike malog poduzetništva. „U današnjem svijetu globalizacije strelovitog tehničko - tehnološkog napretka te povećanog zagađenja okoline, ljudi se okreću novim oblicima relaksacije. Neki od njih pronalaze istaknuto u ruralnim prostorima. Turizam na ruralnom prostoru predstavlja jedan od novih i atraktivnih oblika kvalitetnog korištenja slobodnog vremena (Demonja; 2012). Percepcija o ruralnim područjima se znatno poboljšala, ljudi su u suvremenom svijetu sve napetiji i žive pod stresom te traže mir upravo kroz posjetu ruralnim područjima.

Ruralne destinacije postaju sve značajnije za turistička kretanja, kako za mlađu tako i za stariju populaciju turista. Ponuda ruralnog turizma može se smatrati bogatom zbog toga što pruža i mogućnost bavljenja različitim sportovima, sudjelovanje u tradicionalnim manifestacijama, uživanje u gastronomskim delicijama te je moguće i uspostavljanje kontakata s lokalnim stanovništvom čime turisti stječu potpuno novo i obogaćeno turističko iskustvo. Suvremeni turisti imaju točno određenu viziju destinacije koju žele posjetiti (Bartoluci, M., sur.; 2016).

Trend među suvremenim turistima je aktivnost i integracija u lokalnu sredinu, te doživljaj jedinstvenog ugođaja. Turisti su u potrazi za novim izazovima, te primjer ruralnog turizma koji u svojoj ponudi nudi mogućnost integracije turista u razne aktivnosti poput berbe grožđa, berbe maslina, traženje tartufa i sl. Važno je stvarati nove oblike ponude uz praćenje želja i potreba turista, to stvara svijest o potrebama aktualizacije i inovacije (Balić, Pranić; 2018).

Budući izazov razvoja ponude ruralnog turizma mogao bi biti specijalizacija agroturizama, odnosno usmjeravanje poslovanja pojedinog agroturizma prema zadovoljavanju jednog specifičnog segmenta turističkog tržišta, kao što je to primjerice agroturizam specijaliziran za obitelj, za sport i rekreaciju (biciklizam, pješaćenje i *off-road*), edukaciju, invalide i sl. Od velike je važnosti kontinuirano uvođenje inovacija i podizanje kvalitete turističkih usluga. Osim na proizvode ili usluge, kvaliteta se može usmjeravati i na profesionalnost sudionika, kroz dodatnu edukaciju (tečajevi i seminari) radnika, ali i ostalih subjekata prisutnih u turizmu. To doprinosi poboljšanju turističke usluge i ujedno motivira društveno odgovorno upravljanje destinacijama. Također, za brži razvoj nekog područja bitno je jačati partnerstvo između institucija vezanih za turizam (turističke zajednice, razvojne agencije i samouprava), te ojačati udruge i zadruge koje štite destinacije i pružaju dodatne mogućnosti razvoja. Izazovi razvoja vezani su uz motivaciju i poboljšanje postojećeg stanja ruralnog turizma, te razvoj usmjeravaju prema autentičnosti i diferencijaciji turističke potrebe.

S ciljem razvoja ruralnog turizma nužno je osmisliti mogućnosti za dodatni prihod i prodaju proizvoda posjetiteljima na ruralnim područjima. Tako posjetitelji će kroz turističke usluge dobivati originalnu uslugu i doživljaj, odnosno priliku da pobjegnu iz stresne urbane sredine konzumirajući turističke usluge i boravak na ruralnim područjima. Ponuda ruralnog turizma treba se temeljiti na ambijentu, kulturi i

svjetonazoru koji su bliski prirodnom okruženju koristeći pritom baštinu, odnosno tradiciju kao osnovu za kreiranje turističke ponude (Kolić; 2010).

Za uspješno upravljanje turizmom u ruralnom području važno je gledati na upravljanje kao na dugoročan proces koji ima za cilj osiguranje konkurentnosti destinacije te visok životni standard stanovništva i očuvanje kulturnog i prirodnog identiteta same destinacije. Pritom je važno imati na umu svrhu upravljanja turističkom destinacijom koje omogućuje stvaranje prikladnog okruženja za razvoj turizma u destinaciji, privlačenje posjetitelja u destinaciju pomoću marketinga, podizanje kvalitete doživljaja u destinaciji nizom operativnih aktivnosti (Hajdinjak; 2017).

2.7. Potražnja ruralnog turizma

Najvažniji motivi koji čine turizam na ruralnom prostoru zanimljivim i prihvatljivim klasificiraju se prema tipologiji kao fizički, kao što je relaksacija, kulturni, kao što je otkrivanje novih prostora, interpersonalni, kao što su socijalizacija i upoznavanje novih ljudi, prestiž, kao što su samoupoznavanje i samoaktualizacija (Demonja, Ružić; 2010). Sve veća potražnja za ponudom ruralnog turizma stvara priliku za brendiranje turističkih proizvoda i usluga u ruralnom okruženju.

Iako je Hrvatska prepoznata kao ljetna mediteranska destinacija, ruralni turizam za našu zemlju predstavlja izvrsnu priliku za dodatnim isticanjem ukupne turističke ponude, odnosno za privlačenjem još većeg broja gostiju. Potražnja je dinamična i individualna, a ovisi o mogućnostima pojedinca. Turistička potražnja se obično izražava brojem posjetitelja,

njihovim karakteristikama i potrošnjom. Procjenjivanje potražnje je prilično zahtjevno, ali i od ključne važnosti za planiranje turističkog razvoja (Demonja, Ružić; 2010). Ponuda i potražnja ruralnih turističkih destinacija znatno se mijenja, boravci se skraćuju, prisutan je veći interes za zdravlje i aktivan odmor te veća briga za okoliš. Stalna je potražnja za svim vrstama smještaja, ali i povećana svijest o standardima u okviru svih sektora. Za razliku od gradova i naselja obalnog turizma, ruralna su područja prilično raspršena. Većina ruralnih lokalnih vlasti ima ograničena financijska sredstva i nedostatak osoblja za upravljanje turizmom. Stoga je važno da aktivnosti upravljanja budu jednostavne i praktične (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013).

Potražnja turista drugačija je iz dana u dan, stoga je pred vlasnicima smještaja na ruralnim turističkim destinacijama veliki izazov prilagođavanja turističke ponude. Ipak, zemlje diljem svijeta, a tako i Hrvatska neprestano napreduju u pogledu poboljšanja ruralne turističke ponude, kontinuirano nude nove aktivnosti koje bi turistima mogle biti zanimljive, svake godine valja u ponudu uvrstiti nešto novo kako bi turisti imali još veću želju posjetiti određeno ruralno područje.

kada je riječ o ruralnom turizmu čimbenici potražnje dijele se na objektivne i subjektivne. Objektivni čimbenici potražnje su radna i životna sredina, prirodno okruženje, slobodno vrijeme, slobodna financijska sredstva i ostali objektivni čimbenici (Defilippis; 2005). Treba naglasiti da su radna i životna sredina u moderno doba potpuno drugačije nego ranije. Urbane sredine postaju izuzetno bučne, a upravo ruralne destinacije posjetiteljima pružaju prirodno okruženje koje čovjeku omogućuje povezivanje s prirodom, ali i sa samim sobom. Slobodna financijska sredstva se odnose na sredstva koja ostanu za turističke potrebe kada čovjek podmiri sve druge potrebe koje su mu na listi prioriteta prije turističkih.

Subjektivni čimbenici potražnje odnose se na subjektivno ponašanje pojedinca kojim se povećava djelovanje objektivnih čimbenika. Postoje tri osnovne skupine čimbenika potražnje (Demonja; 2014):

- Prirodne privlačnosti (klima, hidrografski elementi, reljef, biljni i životinjski svijet, prirodne rijetkosti, poljoprivreda, te ekološka poljoprivreda)
- Društvene privlačnosti (spomenici kulture, pučka kultura, stanovanje i prehrana, pučki običaji, pučke igre, pučko stvaralaštvo, kulturne ustanove i priredbe, te zabavne, sportske i gospodarske priredbe)
- Prometna povezanost (prometna povezanost sa mjestom turističkog boravka i prometna povezanost u turističkoj destinaciji). Uspješne turističke destinacije neprestano istražuju i analiziraju turističku potražnju kako bi prilagodili svoje sadržaje i ponudu interesima turista. Potražnja je dinamična i individualna, a ovisi o mogućnostima pojedinca.

Turistička potražnja se obično izražava brojem posjetitelja, njihovim karakteristikama i potrošnjom. Procjenjivanje potražnje je prilično zahtjevno, ali i od ključne važnosti za planiranje turističkog razvoja (Bartoluci, M., sur.; 2016).

2.8. Održivi razvoj ruralnog područja

Održivi razvoj ruralnog turizma je proces koji omogućuje njegov rast i razvoj bez oštećivanja i iscrpljivanja onih faktora na kojima se temelji, a to su prije svega, zdrava klima, nezagađeni zrak, tlo i voda, odsutnost buke, odsutnost potencijalnih opasnosti od elementarnih nepogoda, očuvana priroda, očuvano graditeljsko nasljeđe, očuvane sociokulturne značajke, slikoviti krajobraz i mogućnost slobodnog kretanja turista (Balić, Pranić; 2018).

Pri povezivanju pojmova ruralnog turizma i održivog razvoja, važno je istaknuti da su ruralna turistička odredišta znatno kompleksnija od tradicionalnih kupališno-odmorišnih i gradskih turističkih destinacija budući da podrazumijevaju razne, vrlo usitnjene aspekte ponude. Naime, kao jedan od značajnijih problema javlja se slabije obrazovano stanovništvo ispodprosječnog stupnja obrazovanja koje sudjeluje u kreiranje turističkog proizvoda), a ističe se i problem nedostatka financijske potpore javnog sektora tom razvoju, posebno na razini turističkih destinacija.

Sve to doprinosi neravnoteži između želje da ruralna destinacija postane što popularnija među turistima i želje da se istovremeno sačuvaju prirodne karakteristike ruralnog područja. Ruralni razvoj podrazumijeva integralni i višesektorski pristup te održivi razvoj ruralnog (neurbanog) prostora (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013). Dakle, nužno je da suvremeni ruralni razvoj počiva na istovremenom usuglašavanju i kompromisnom usklađivanju zahtjeva okoliša i ostvarivanja zadovoljavajućeg gospodarskog razvitka.

Koncept održivosti u ruralnom turizmu treba promatrati sa šireg aspekta. Održivost se ne može zasnivati samo na uskim načelima zaštite okoliša, već kao ciljeve održivosti treba postaviti još i očuvanje lokalne kulture i identiteta lokalne zajednice, očuvanje krajolika i prirodnog „habitata“, očuvanje i održivi razvoj ruralne ekonomije, održivi razvoj turizma na dugoročnom planu, razvoj i poticanje podrške, razumijevanja i senzibiliziranja „donositelja odluka“, posebno lokalne, regionalne i državne vlasti, ali i drugih institucija odgovornih za dugoročan razvoj ruralnih područja, jasno razumijevanje činjenice da je isključiva vezanost uz turizam štetna i ne donosi željene rezultate, pa treba djelovati u pravcu diverzifikacije lokalne ruralne ekonomije i

balansiranja između razvoja ruralnog turizma i drugih djelatnosti u ruralnom prostoru (Hajdinjak; 2017).

Na osnovi koncepta održivog razvoja razvijen je koncept održivog turizma⁴, a primjenjuje se na sve oblike turizma koji su dugoročno usklađeni sa svojom prirodnom, socijalnom i kulturnom okolinom. Održivi razvoj turizma ovisi o postupanju s turističkom atrakcijom. Turističke atrakcije se mora koristiti racionalno tako da ne propadaju, ne iscrpljuju se i ne ugrožavaju (Franić; 2006). Činitelji održivog razvoja, poput turističkog gospodarstva, zaštite okoliša i lokalne zajednice moraju biti povezani i težiti poboljšanju kvalitete života.

U hrvatskom ruralnom prostoru, u većini je očuvan odnos između prirode i stanovništva, koje uglavnom samostalno razvija osjećaj za turizam s pretežnom skromnim turističkim znanjem. Održivi razvoj ruralnog turizma znači gospodarski i društveni rast koji je u skladu s ekosustavom. U Hrvatskoj raste svijest o značaju održivog ruralnog razvoja (Demonja, Ružić; 2010). Bitan utjecaj ima i Vlada, pravilnim ulaganjem u infrastrukturu i nevladine organizacije koje promoviraju ideju održivog razvoja. Glavni cilj ruralnog turizma u Hrvatskoj mora biti podizanje kvalitete života i sprečavanje depopulacije. Održivi turizam mora biti onaj dio gospodarstva koji na ruralnom području pokreće sve ostale gospodarske djelatnosti (Defilippis; 2005).

3. RURALNI TURIZAM U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska raspolaže s oko 93% ruralnog prostora s brojnim atrakcijama i bogatstvima prirodnih i kulturno-povijesnih resursa, ipak ruralni turizam spada među najmanje razvijene vrste turizma u Republici Hrvatskoj. Gradovi, sela i infrastruktura u Hrvatskoj zauzimaju 8,4% površina. Glavni razlog tome jest višegodišnje ulaganje u razvoj odmorišno-kupališnog turizma u primorskom prostoru Hrvatske, a zapostavljanje ulaganja u razvoj ruralnog turizma (Dropulić, Ružić, Krajnović; 2008). Republika Hrvatska oslanja se u većoj mjeri na sektor turizama. To svakako dugoročno nije održivo ako se ne potiče održivi razvoj i selektivni oblici turizma kao što je to upravo ruralni turizam.

Suočena s nerazvijenom domaćom potražnjom i nepoticajnim okruženjem, hrvatska se ponuda ruralnog turizma razvija izuzetno sporo. Iznimka je samo Istra, a donekle i Osječko-baranjska županija (Defilippis; 2005).

3.1. Obilježja ruralnog turizma u Republici Hrvatskoj

Ruralni turizam u Hrvatskoj daleko je od poželjnog stanja, no velika prirodna bogatstva i raznovrsnost ponude svakako predstavljaju dobar preduvjet za njegov daljnji napredak čemu doprinosi činjenica da je Hrvatska zemlja vrijednih prirodnih resursa, ponajprije zbog njihove kakvoće. Kao glavna obilježja hrvatskog ruralnog prostora mogu se istaknuti (Krajnović, sur.; 2011):

- Kakvoća resursa i relativna važnost ruralnih područja ne odražava se na njihovu međunarodnu konkurentnost, osobito u poljoprivrednoj proizvodnji, što potvrđuje činjenica da je Hrvatska neto-uvoznik prehrambenih proizvoda, (namirujući polovicu svojih potreba za hranom iz uvoza).
- Poljoprivreda, kao glavna ruralna djelatnost, važan je sektor nacionalnog gospodarstva, koji zapošljava oko 7% ukupne radne sile i s oko 10% sudjeluje u formiranju BDP-a i u vanjskoj trgovini.
- Zanimljiv geografski položaj i tri različita tipa klime (kontinentalna, planinska, mediteranska), rezultirali su raznolikošću biljnog i životinjskog svijeta, ali i različitim uvjetima za život i ostvarivanje dohotka u ruralnim područjima.

- Zemljište je razmjerno dobre plodnosti i jedno od bolje očuvanih u Europi, a uz kvalitetne vodne resurse, šume i obalni pojas omogućuje razvoj poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i svih oblika ruralnog turizma.

Nerazvijenost ruralnog turizma u Republici Hrvatskoj posljedica je niza ograničenja, počevši od zakonske regulative, nedefinirane nadležnosti koja se prožima kroz više ministarstava (poljoprivreda, turizam, ruralni razvoj) do ograničenja na razini lokalnih zajednica, turističkih zajednica, te intrinzičnih čimbenika onih na razini samog obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva. Budući da je ruralni turizam tek u počecima razvoja u Hrvatskoj, potrebno je pripremiti velik broj kvalitetnih projekata kako bi se razvili ruralni prostori i turistu ponudili različiti turistički sadržaji.

Da bi se to olakšalo, stvarane su razne mjere financiranja projekata, kako na nacionalnoj razini, na razini Europske unije, ali i ostalih dostupnih fondova, a ističu se (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013):

- Ministarstvo turizma (Program poticanja stvaranja novih turističkih proizvoda, Program dodjele bespovratnih sredstava turističkim projektima koji imaju utjecaj na podizanje kvalitete turističke ponude kojima su prethodno odobrena sredstva iz fondova EU, Program obrazovanja i obuke kadrova u turizmu „Promocija zanimanja“, Program poticanja zaštite, obnove i uključivanja u turizam baštine u turistički nerazvijenim područjima „Baština u turizmu“, Program poticanja izrade i plasmana suvenira „Izvorni suveniri“, Program poticanja razvoja posebnih oblika turizma na kontinentu „Zelena brazda“, Program poticanja ulaganja u javnu turističku infrastrukturu, Program pripreme javne turističke infrastrukture za strukturne fondove EU, Program poticanja plasmana certificiranih ekoloških proizvoda u turizmu „Eko proizvod“)
- Hrvatska turistička zajednica (Program potpore manifestacijama, Program potpore turističkim zajednicama na nerazvijenim područjima, Program potpore za poticanje razvoja kulturno-turističkih inicijativa)
- Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (Program poboljšanja turističke ponude na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, Program potpora organizatora znanstveno-stručnih skupova, gospodarskih manifestacija i lokalno tradicijskih manifestacija)

- Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva (Sufinanciranje programa promidžbe i informiranja).

Prema podacima iz 2010. godine u Hrvatskoj je registrirano 360 seoskih turističkih domaćinstava sa 875 kreveta. Njih 81% nudi usluge prehrane dok 19% ima samo kušaonice. Najveći broj registriranih seoskih turističkih domaćinstava je u Dubrovačko - neretvanskoj županiji i to 20% ili 70 seoskih turističkih domaćinstava te u Istarskoj županiji 18% ili 64 seoskih turističkih domaćinstava. Slijedi Osječko - baranjska županija sa 56 seoskih turističkih domaćinstava, Zadarska županija sa 42 seoskih turističkih domaćinstava te Zagrebačka županija sa 32 seoska turistička domaćinstava (Demonja; 2014).

3.2. Razvoj ruralnog turizma po županijama

Svaka se Hrvatska županija odlikuje raznolikom prirodnom i kulturno-povijesnom baštinom koja je bitan faktor za razvoj turizma. Glavni je razlog tomu njezin specifičan zemljopisni položaj na kojemu se susreću tri kulturne zone: panonska, jadranska i dinarska što geografski pokriva kontinentalnu i jadransku Hrvatsku (Demonja, Ružić; 2010). Najznačajniji su nositelj razvoja ruralnog turizma seoska naselja kontinentalne i jadranske Hrvatske koja svojim obilježjima određuju u najširem smislu nacionalni identitet, a svojom slojevitošću potvrđuju kulturološke doticaje i povezanost s mediteranskom i alpskom europskom zonom. Aktualno stanje ruralnog turizma u Hrvatskoj može se promatrati kroz broj dolazaka i noćenja turista u županijama u kojima je ruralni turizam najrazvijeniji.

Slika 1. Broj dolazaka i noćenja turista u županijama

		Ukupno	Domaći	Strani
Primorsko-goranska županija	dolasci	2.560.726	302.714	2.258.012
	noćenja	13.070.148	1.187.129	11.883.019
Ličko-senjska županija	dolasci	574.736	33.274	541.462
	noćenja	2.198.348	112.743	2.085.605
Krapinsko-zagorska županija	dolasci	95.751	55.840	39.911
	noćenja	215.831	133.649	82.182
Sisačko-moslavačka županija	dolasci	29.214	15.968	13.246
	noćenja	82.198	50.352	31.846
Karlovačka županija	dolasci	245.000	18.401	226.599
	noćenja	395.348	39.276	356.072
Varaždinska županija	dolasci	49.614	26.350	23.264
	noćenja	129.882	74.964	54.918
Koprivničko-križevačka županija	dolasci	17.893	10.349	7.544
	noćenja	28.017	16.624	11.393
Bjelovarsko-bilogorska županija	dolasci	20.336	14.420	5.916
	noćenja	62.864	48.984	13.880
Virovitičko-podravska županija	dolasci	11.308	7.958	3.350
	noćenja	28.909	20.601	8.308
Požeško-slavonska županija	dolasci	10.284	8.043	2.241
	noćenja	24.356	19.234	5.122
Osječko-baranjska županija	dolasci	79.588	51.737	27.851
	noćenja	158.226	103.181	55.045
Vukovarsko-srijemska županija	dolasci	51.566	36.575	14.991
	noćenja	94.519	68.493	26.026
Međimurska županija	dolasci	56.442	30.573	25.869
	noćenja	127.190	65.109	62.081

Izvor; Defilippis, J. (2005). *Hrvatska u ruralnom prostoru Europe*. Sociologija sela, 43, 170 (4), str. 823-836

Vidljivo je da od promatranih županija uvjerljivo najviše dolazaka turista ostvaruje Primorsko-goranska županija, a nakon nje slijede Ličko-senjska i Karlovačka. Ipak, u usporedbi s primorskim dijelom Hrvatske, ruralni turizam zauzima relativno mali u dio u ukupnom turističkom prometu na razini RH. Stoga je nužno uočiti da Hrvatska ima značajan i važan prirodni i sociokulturni resursni temelj za razvoj turizma u svim njezinim područjima, a ne samo u primorskom.

Nažalost, postojeća resursna osnova nije dovoljno i na pravi način iskorištena te je samim time potrebna izrada provedivih razvojnih (akcijskih) planova, ne samo u turizmu već i kad je riječ o ostalim aktivnostima vezanim uz održivi razvoj ruralnog prostora. Najvažnije značajke ruralnog turizma (na temelju nacionalnog kataloga ruralnog turizma Hrvatske) po sljedećim regijama Republike Hrvatske: Slavonija, Središnja Hrvatska i Grad Zagreb, Lika - Karlovac, Kvarner, Istra, Dalmacija - Zadar, Dalmacija - Šibenik, Dalmacija - Split i Dalmacija – Dubrovnik.

Slika 1. Raspored regija prema ruralnom turizmu

Izvor; Defilippis, J. (2005). Hrvatska u ruralnom prostoru Europe. Sociologija sela, 43, 170 (4), str. 823-836

Slavonija se nalazi na istoku Hrvatske između velikih rijeka Dunava, Drave i Save, a predstavlja regiju obilježenu širokim ravninama, hrastovim šumama, slikovitim vinogorjima, dobro očuvanoj kulturnoj i izvornoj hrvatskoj folklornoj baštini, raskošno izraženim i ukrašenim narodnim nošnjama te jedinstvenim kulinarskim specijalitetima (Franić; 2006). Sve prethodno navedeno predstavlja potencijal za daljnji razvoj ruralnog turizma u toj regiji, a kao glavna resursna osnova ističe se: park prirode Kopački rit, park prirode i geopark Papuk, muzej Vučedolske kulture, muzej tambure

u Tvrđavi Brod, državna ergela lipicanaca u Đakovu i Ergela Lipik, Spomen-galerija Ivan Meštrović u Vrpolju.

Uz navedeno, ističu se i etno sela, jezera, staze te brojni smještajni kapaciteti za turiste, pri čemu se ističu ruralne kuće koje nude gostima pravi doživljaj seoskog načina života, kušanje domaćih specijaliteta te upoznavanje sa tradicijskim vrijednostima i običajima. Turistička regija Središnja Hrvatska obuhvaća sedam županija središnjeg dijela kontinentalne Hrvatske, a naslanja se na regiju Grad Zagreb. Te dvije turističke regije omeđene su mnogim idiličnim rijekama kao što su Sava, Sutla, Kupa, Odra, Una, Bednja, Česma, Drava i Mura. Posjet ovim regijama najčešće započinje iz Zagreba, koji ima mnogo za ponuditi u pogledu prirodnih, izgrađenih i kulturnih atrakcija.

U širem prostoru regije Središnja Hrvatska tri su parka prirode, najveće močvarno područje Lonjsko polje, ujedno i Ramsarski lokalitet, te Medvednica i Žumberak – Samoborsko gorje. Osim navedenog, na tom području mogu se vidjeti brojne slikovite crkve i kapele, arboretum Opeka u Vinici, lokalitet Hušnjakovo u Krapini, špilja Vindija. Vještina izrade čipke preplitanjem pomoću batića karakteristična je za tradiciju čipkarstva u Lepoglavi, dok je obližnji grad Ludbreg poznat kao centar svijeta. Hlebinska slikarska škola u istoimenom selu nedaleko Koprivnice afirmirala je naivno slikarstvo Hrvatske (Ivanušević; 2018).

Turisti imaju mogućnost odsjedanja u brojnim ruralnim kućama smještenim na ovom području. Regija Lika - Karlovac povezuje zelenu i plavu Hrvatsku, a prvenstveno je prepoznatljiva po najvećoj hrvatskoj planini Velebit i najstarijem hrvatskom nacionalnom parku Plitvičkim jezerima. Kao preduvjet za ruralni turizam javljaju se impresivni reljefni oblici, guste šume, veličanstvene špilje, rijeke i jezera te bogata kulturna i prirodna baština. Brojna etno sela, parkovi, špilje i staze te smještajni kapaciteti omogućuju daljnji napredak ruralnog turizma ove regije. Regija Kvarner prvenstveno je poznata po svojim geografskim raznolikostima, prirodnim bogatstvima, te florom i faunom.

Naime, prostor regije obuhvaća primorje, otoke i gorje, a Gorski kotar, Vinodolska općina, Učka i otoci su sinonimi za ekološki očuvan, osebujan prirodni i ruralni prostor, koji pruža mogućnost istraživanja i aktivnog odmora kroz cijelu godinu. Istra predstavlja jednu od vodećih regija u pogledu razvoja ruralnog turizma, a oslanja na

tradiciju koja uključuje ruralnu arhitekturu, tradicijski ambijent, kulturnu i prirodnu baštinu te regionalnu kuhinju, a s druge strane nudi najsuvremeniju ugostiteljsku i turističku uslugu (Balić, Pranić; 2018).

Istra predstavlja regiju nesvakidašnjih krajolika, zelenih valovitih brežuljaka, vidikovaca iz srednjovjekovnih gradova i kaštela, idiličnih sela i crkava s vrijednim freskama, gdje ruralni turizam može uvelike doprinijeti razvoju tog područja. Istra je bogata bojama, mirisima i vrhunskim okusima domaćih proizvoda: istarskog tartufa i pršuta, maslinovog ulja i vina, šparoga i istarske maneštre, srdele i plodova mora, a brojna seoska domaćinstva te prirodan okoliš omogućuju razvoj ruralnog turizma (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013).

Ruralni turizam Dalmacije odlikuju četiri regije (Defilippis; 2005):

- Zadarska regija obilježavaju je nacionalni park Paklenica i parkovi prirode Velebit, Vransko jezero i Telašćica. Uz Dugi otok, slikoviti otoci ove regije još su Ugljan, Iž, Molat, Vrgada i Ošljak. U dalmatinskom zaleđu kriju se plodni i vinorodni Ravni kotari, s velikim brojem slikovitih mjesta, srednjovjekovnih crkava i tvrđava, a krševita Bukovica te okolica Obrovca i Gračaca skriva izvore i vijugave kanjone krških rijeka Zrmanje, Krupe i Une. Doživljaj podzemlja pružaju Cerovačke špilje jedan od najljepših i najznačajnijih speleoloških objekata u Hrvatskoj, a tu su i dva posebna zaljeva Jadranskog mora Novigradsko i Karinsko more.
- Šibenskoj regiji izdvajaju se otočko područje, zagorsko područje s Drnišom i Kninom te obalno područje s gradom Šibenikom kao središtem regije. U toj su regiji dva nacionalna parka, otočni arhipelag Kornati s 89 otoka, otočića i hridi i rijeka Krka među čijim se vodopadima ističu Skradinski buk i Roški slap. Atraktivan je i Kanjon rijeke Čikole, Miljevačka visoravan između Čikole, Krke i planine Promine te mauzolej je hrvatskog kipara svjetskog glasa Ivana Meštrovića, dok je u Prvić Luci na otoku Prviću u crkvi Gospe od Milosti pokopan izumitelj prvog padobrana Faust Vrančić.
- Splitska regija - Regiju u središnjem dijelu Dalmacije odlikuju prirodne ljepote otoka, priobalja i još nedovoljno otkrivene unutrašnjosti Dalmatinske zagore. Uz planine Kozjak, Mosor, Omiška Dinara i Biokovo, pozornost privlače i krški fenomeni Modro i Crveno jezero pored Imotskog, Vidova gora na Braču, izvori

rijeke Cetine kod Vrlike, atraktivan kanjon i ušće kod Omiša te lokalitet Prološko blato.

- Dubrovačka regija ima najplodniju hrvatsku dolinu rijeke Neretve, a ističe se i drugi po veličini hrvatski poluotok Pelješac - mjesto gdje se proizvode najbolja hrvatska crna vina i gdje su najbolje školjke iz stonskog zaljeva. Uz navedeno, važno je spomenuti i otok Lokrum, najzeleniji otok Mljet, Lastovsko otočje očuvana seoska naselja otoka Korčula i Elafiti te idilična naselja Konavala.

3.3. Razvoj revitalizacija ruralnog područja u svrhu turizma

Ruralna područja su se našla na rubu održivosti zbog mnogih negativnih trendova industrijalizacije, opadanja gospodarske aktivnosti i depopulacije. U nezavidnoj situaciji našla se i baština ruralnih područja, koja često predstavlja njenu izrazitu objektivnu i subjektivnu vrijednost. S obzirom na rast interesa turista za posjećivanjem tih područja, može doći do njihovog kulturnog, gospodarskog i socijalnog oporavka. Isto tako, rast turizma može predstavljati i opasnost ako nije kontroliran i usmjeravan.

Stoga se u kontekstu održivog razvoja ruralnog turizma primarno mora osigurati zaštita atrakcija, kako prirodnih tako i kulturnih i povijesnih, uz pažljivo investiranje u izgradnju infrastrukture, revitalizaciju ponude ruralnog turizma, te izobrazbu kadrova za ove aktivnosti. Prvi korak u tom procesu jest inventarizacija resursa baštine i njihova adekvatna kategorizacija. Takav „inventurni popis“ resursa osnova je za planiranje njihove valorizacije koja mora pažljivo balansirati ekonomske koristi i „trošenje“ baštine (Balić, Pranić; 2018). Drugim riječima, ključno je i nužno dio prihoda ostvarenih valorizacijom resursa baštine usmjeriti u aktivnosti njihova očuvanja i revitalizacije.

Može se definirati nekoliko potencijalnih pozitivnih efekata turizma razvoj ruralnih područja, Povećanje zaposlenosti, poticanje razvoja seljačkih domaćinstava, očuvanje prirodne i kulturne baštine, očuvanje lokalnih tradicija i manufaktura, unaprjeđenje zaštite prirode, poboljšanje položaja žena u lokalnoj zajednici, nove ideje i inicijative u razvoju (Kantar; 2016). Nekoliko potencijalnih negativnih efekata prijetnja onečišćenja okoliša, socijalne i kulturalne prijetnje, problemi stanovanja,

pridošli poduzetnici, zagušenja prometa i problemi planiranja, lokalna kontrola, sudjelovanje i partnerstvo s javnošću (Ivanušević; 2018).

Razvoj turizma u određenom ruralnom području zahtjeva ispunjenje brojnih preduvjeta, primjerice prilagodbu turističke ponude željama uskih tržišnih segmenata, postizanje efikasnosti u razvoju, dugoročno zadovoljenje društvenih i ekoloških uvjeta itd. Nekontrolirani razvoj turizma u osjetljivim ruralnim područjima može rezultirati time da broj posjetitelja nekontrolirano preraste broj rezidencijalnog stanovništva, što se može negativno odraziti na povećanje zagađenja, prekapacitiranost prostora, buku, pojavu kriminala, inflaciju cijena, onečišćenje, ovisnost o dohotku koji generira turizam i neprijateljstvo (Demonja, Ružić; 2010).

Jasno je, a što je u skladu i sa zahtjevima koje sadržava pojam održivosti, kako se razvoj turizma treba držati pod uzdom, kako u kvalitativnom tako i kvantitativnom pogledu. Postoje tri osnovna smjera u kojima se kreće revitalizacija ruralnog područja, a čiji će odabir ovisi o resursima kojima predmetna zajednica raspolaže (Demonja; 2014):

- Revitalizacija putem prirode zaštitom i očuvanjem bio raznolikosti. Ovaj oblik revitalizacije karakterizira niska gustoća naseljenosti i nizak potencijal poljoprivredne proizvodnje
- Revitalizacija putem rekreacije zaštitom i očuvanjem kvalitete života te bio raznolikosti. Ovaj oblik revitalizacije karakterizira nizak poljoprivredni potencijal te srednja ili pak velika gustoća naseljenosti ruralnog područja
- Revitalizacije putem ekonomskog razvoja koja podrazumijeva razvoj ruralnog područja zbog ekonomskih razloga, te stvaranje sinergije sa drugim sektorima, primjerice između poljoprivredne proizvodnje i turizma. Ovaj oblik revitalizacije karakterističan je za područja sa velikim poljoprivrednim potencijalom ali malom gustoćom naseljenosti. U Hrvatskoj je treći oblik revitalizacije posebno zanimljiv zbog toga što u njemu dolazi do povezivanja primarnog i tercijarnog sektora. Naime radi se o ruralnim područjima koje karakterizira veliki poljoprivredni potencijal, primjerice područja Dalmatinske zagore (primjerice, Sinjsko i Vrgoračko polje) koji imaju veliki potencijal u uzgoju mnogih autohtonih biljaka, te nisku gustoću naseljenosti.

Revitalizacije prostora putem ekonomskog razvoja ne samo da bi omogućila pokretanje gospodarskog ciklusa na ovim područjima, rast populacije te razvoj seljačkih domaćinstava, već i generiranje veće količine sredstava za zaštitu i obnavljanje kulturno povijesne baštine toga kraja (Kolić; 2010). Cjelokupan koncept ruralnog razvoja, odnosno razvoja turizma u ruralnim područjima javlja se kao odgovor na rastuće eksterne pritiske na ruralnu zajednicu. Kroz prošlost ruralne su zajednice konkurentne prednosti gradile na specijalizaciji i ekonomici obujma.

Međutim, proces globalizacije i rasta konkurencije, otvaranje tržišta, znatno onemogućava ovakve strategije. Stoga se ruralna odredišta susreću sa snažnim procesima depopulacije i opadanja gospodarske aktivnosti. Prema tome, ruralna odredišta trebala bi primijeniti nove strategije u svom razvoju koje bi se bazirale na povezivanju različitih djelatnosti, takozvana ekonomija opsega, što snažno dolazi do izražaja upravo u onim ruralnim odredištima koja razvijaju turizam, primjerice plasiranjem poljoprivredne proizvodnje putem turizma.

Naravno, nema opće primjenjivog recepta za odgovor na ovu dilemu nego on ovisi o resursima i obilježjima svakog pojedinačnog ruralnog prostora kao i ciljeva koji se njegovim razvojem žele postići. Postoje različiti tipovi ruralnih područja, te različiti problemi sa kojima se susreću i to: ruralna područja koja se nalaze u blizini velikih gradova i susreću se sa problemima pritiska modernog, urbanog planiranja i razvoja, ruralna područja koja se susreću sa ekonomskim i društvenim padom, primjerice opadanjem poljoprivredne aktivnosti, koja nije zamijenjena novim aktivnostima i prostorno izdvojena ruralna područja, primjerice sela u planinskim predjelima ili otoci koje karakterizira depopulacija, opadanje gospodarske aktivnosti i napuštanje.

Republiku Hrvatsku karakterizira postojanje sva tri navedena tipa ruralnih područja, dok poseban problem čine područja trećeg tipa koje možemo poistovjetiti sa dalmatinskim otocima i pojedinim sredinama u zaobalju. Jedan od najvažniji efekata razvoja ruralnog turizma je njegov utjecaj na zapošljavanje, odnosno stvaranje novih poslova, diversifikaciju istih i davanje prilike mladim naraštajima koji se tek javljaju na tržište rada. Evidentan je, također, i pozitivan utjecaj razvoja ruralnog turizma na prirodu i njeno očuvanje. Izrazito je važno ali i kompleksno utvrditi stvarni doprinos očuvane prirode razvoju turizma.

Posjetitelji destinacije ruralnog turizma spremni su platiti da bi uživali u netaknutoj baštini kako prirodnoj tako i kulturnoj. Osim što razvoj ruralnog turizma snažno doprinosi valorizaciji te revitalizaciji kulturno povijesne, antropogene baštine njegova je važnosti i u činjenici što značajno pridonosi jačanju lokalnog ponosa te osjećaja pripadnosti lokalnoj zajednici. Afirmacijom tradicionalnih vrijednosti, i lokalne kulturno povijesne baštine, utječe se na jačanje osjećaja pripadnosti i na razvoj ponosa, koji je ključan pokretač promjena u ruralnoj sredini (Bolfek, Jakičić, Lončarić; 2013).

Razvoj osjećaja pripadnosti lokalnoj zajednici je izrazito važan prvenstveno zbog toga što će potaknuti članove lokalne zajednice na razmišljanje o potrebi funkcionalne klasifikacije kulturno povijesne baštine, kako nasljeđe koje su dobili od svojih predaka ne bi ostalo zaboravljeno, već da bi ga uspješno prenijeli na svoje potomke. Ipak, činjenica je da turizam ne mora uvijek biti odgovarajući model razvoja i revitalizacije ruralnih područja.

3.4. Revitalizacija sela

S obzirom na prirodne potencijale Hrvatske i neophodnost revitalizacije sela i poljoprivredne proizvodnje na postojećim lokacijama te preko milijun hektara neobradivih površina, ruralni turizam koji u tome može znatno pomoći, treba biti znatno jače i učinkovitije potican nego je to sada slučaj, kako mjerama turističke tako i poljoprivredne te kulturne politike, a posebno na nerazvijenim prostorima kopna kao što je, primjerice, Dalmatinska zagora (Krajnović; 2011). Cilj revitalizacije sela jest sprječavanje iseljavanja stanovništva, poboljšanje uvjeta života seoskog stanovništva uz valorizaciju sela, stvaranjem boljih uvjeta u smislu infrastrukture, socijalne i ekonomske obnove ruralnih područja, edukacijom lokalnih proizvođača te otvaranjem novih radnih mjesta.

Određivanje ruralnog područja ili ruralne sredine otežano je radi toga što se u različitim zemljama različito definira. Sociolozi, geografi planeri i ekonomisti već dugi niz godina nastoje definirati ruralno područje. Prema dosadašnjim iskustvima za definiranje ruralnog područja koriste se mali broj stanovnika, dominantno korištenje zemlje i šuma za opstanak ljudi, društvena struktura, običaji i seoski identitet (Dropulić, Ružić, Krajnović; 2008). Revitalizacija sela moguća je uz dobro očuvani

seoski identitet i prirodni krajolik, koji su presudni za dolazak turista u neko ruralno područje, te se bazira na održivom razvoju destinacije.

Bitni elementi revitalizacije nekog područja mogu biti poboljšanje prometne infrastrukture izgradnjom cesta, nogostupa, biciklističkih i pješačkih staza, te očuvanje i obnova povijesne jezgre, spomenika, fontana i sl. Lokalno stanovništvo je bitna interesna skupina usko povezana s revitalizacijom sela. S gledišta lokalnog stanovništva uočavaju se pozitivne, ali i negativne strane revitalizacije sela i razvoja turizma na ruralnim područjima. Pozitivna strana utječe na povećanje zaposlenosti, poticanje malog poduzetništva, povećanje dohotka, razvoj destinacije i veću valorizaciju ruralne sredine. Negativna strana odnosi se na prometnu gužvu, buku ili zagađenje okoliša (Demonja, Ružić; 2010).

3.5. Trendovi razvoja ruralnog turizma

Za razvoj ruralnih područja ključno je održati očuvani lokalni identitet destinacije koji se odnosi na prirodu, kulturu, tradiciju, domaću proizvodnju i autohtone proizvode. Jedan od najvažnijih budućih trendova je diverzifikacija na turističkom tržištu, odnosno važno je izdvojiti ono što predstavlja veću vrijednost u jednom području i valorizirati ga, primjerice u ruralnom turizmu je bitno promovirati ono što je jedinstveno, unikatno i tipično (Kranjčević, Lukić, Kušen, Klarić; 2014). To turiste privlači u većem broju te destinaciju čini privlačnijom i prepoznatljivim.

Ruralni turizam kao oblik selektivnog turizma mora razviti kvalitetnu i dinamičnu ponudu uključujući elemente „soft“ turizma koji su postali temelj za unaprjeđenje ruralnog turizma. Pod suvremenim trendovima se podrazumijeva promocija i dostupnost informacija o ruralnim područjima na Internetu. U današnje vrijeme turisti svoja putovanja organiziraju i informiraju se o destinacijama preko interneta, stoga se treba prilagoditi suvremenim turistima kroz promicanja ruralnih područja na društvenim mrežama ili kroz aplikacije vezane za atrakcije ili gastronomiju na ruralnim područjima.

Veće perspektive razvoja ruralnog turizma imaju zemlje koje raspolažu prirodnim i kulturnim resursima, te poviješću i tradicijom. Izvornost i autohtonost ruralnih

destinacija omogućit će održavanje konkurentnosti na turističkom tržištu te razvoj iste. Selektivni oblici turizma postaju sve veći trend među suvremenim turističkim kretanjima, te će se, uz pravilne mjere i prikladna ulaganja, i ruralni turizam moći dodatno razvijati. U Hrvatskoj ruralni turizam ima više izvora za opstanak i za razvoj na području cijele države, no najviše će se razvoj ruralnog turizma usmjeravati prema prirodnim, kulturnim ili drugim atrakcijama poput nacionalnih parkova i parkova prirode, planinskih područja, toplica, u blizini rijeka, jezera, u područjima veće poljoprivredne proizvodnje te u primorskim regijama.

Preduvjeti za razvoj su povezani uz bolju koordinaciju rada i suradnju turističkih dionika na ruralnim područjima (turističke zajednice, lokalne samouprave, udruge, itd.) te uz usmjeravanje individualne kreativnosti prema zajedničkim inicijativama. Da bi suradnja uspjela, dionici trebaju težiti ka obostranoj koristi i djelovati na obostrano zadovoljstvo, a zahvaljujući zajedničkoj potpori i takvim inicijativama, razvoj turizma bi mogao napredovati brže i u pravom smjeru (Demonja, Ružić; 2010).

Ruralni turizam služi kao sredstvo očuvanja ruralnih područja i sredstvo koje omogućuje smanjenje pritiska potražnje na obalnim destinacijama u kojima prevladava odmorišni turizam. Hrvatski ruralni turizam je u zamahu. Iako je Hrvatska zemlja poznata po ponudi „sunca i mora“, zadnjih godina je sve izraženija i kontinentalna ponuda. Razvoj ruralnog turizma usmjeren je prema globalnim trendovima i inovacijama što doprinosi otklanjanju ili barem smanjenju sezonskog imidža zemlje.

3.6. Program ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine

Program ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2014. do 2020. godine odnosi se na strateški i planski dokument za unaprjeđenje i razvoj poljoprivrede, gospodarske djelatnosti i ruralnih područja Hrvatske. Program određuje smjernice koje bi se trebale pratiti u tom razdoblju zbog poboljšanja ruralne sredine. Prioriteti prema Programu ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj do 2020. godine su (Ivanušević; 2018):

- poticanje prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima
- poboljšanje održivosti i konkurentnosti poljoprivrede u svim regijama te promicanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama
- promicanje organizacije lanca opskrbe hranom, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizikom u poljoprivredi
- obnova, očuvanje i poboljšanje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom
- promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom ugljika, otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru
- promicanje društvene uključenosti, suzbijanje siromaštva te gospodarskog razvoja u ruralnim područjima.

Adekvatnom izgradnjom objekata i rekonstrukcijom postojećih infrastruktura potiče se ekonomski rast i revitalizacija sela uz sprječavanje iseljavanja stanovništva. Lokalni proizvođači i poljoprivrednici trebaju pratiti suvremene trendove na tržištu, moraju biti inovativni, stalno obučeni i ulagati u novu tehnologiju. „Osnova razvoja ruralnog turizma su turistička seljačka obiteljska gospodarstva, no u posljednjih desetak godina sve je veći interes države, lokalne samouprave, pojedinih institucija i poduzetnika u ruralnom prostoru za razvojem nekih novih oblika turističke ponude na ruralnom prostoru, čime se stvaraju preduvjeti za razvitak i brendiranje ruralnih destinacija“ (Krajnović; 2011).

Ističe se važnost razvoja turizma na cijelom prostoru Hrvatske s naglaskom na ruralnim područjima. Unaprjeđenje tih područja ostvarivo je kroz investiranja i diverzifikaciju lokalne ekonomije. Inovacije i unaprjeđenja turističke ponude omogućuju opstanak na tržištu, odnosno održavanje konkurentnosti zemlje. Kroz kreiranje nove turističke ponude tj. inoviranja, jača položaj zemlje uz privlačenje većeg broja turista.

4. DIFUZNI HOTEL U SVRHU RAZVOJA RURALNOG TURIZMA

Smještaj gostiju u starijim obnovljenim kućama, razmještenima po rjeđe naseljenom i nerazvijenom mjestu, bazno je obilježje difuznog hotela. Zamišljeni turistički koncept difuznog hotela pokreće ekonomski i društveni razvoj mjesta u duhu održivoga. Ova se inovacija javlja u nekoliko europskih zemalja među kojima je i Hrvatska, a preteča je Italija. Difuzni hotel objekt je sastavljen od tri i više građevina, smješten u tradicijskim strukturama i uređen i opremljen na tradicijski način (Avram, Zarrilli; 2012).

Uloga i značaj difuznih hotela najizraženija je u obalnom području, pošto je tamo bolje očuvana tradicionalna arhitektura koja je preduvjet razvoja difuznih hotela. Difuzni hoteli smatraju se adekvatnim rješenjem za ublaživanje sezonalnosti turističke potražnje, dominacije obalnog područja u odnosu na kontinent i unapređenje strukture smještajnih kapaciteta, u kojemu visoki udio ima privatni smještaj, tj. kućanstva, što narušava standardiziranost i organizaciju ukupne turističke ponude (Bulgarelli; 2012). Model difuznih hotela, tj. originalno Albergo Diffuso nastao je u Italiji tijekom 1980- ih i predstavlja reakciju na obilježja modernog turizma.

Osim Italije, koja je ovaj model prva provela u hotelijersko-ugostiteljskoj praksi, interes za njegovo uvođenje pokazale su i države središnje i JI Europe, među kojima je i Hrvatska. Model je provediv u slučaju postojanja tradicionalne arhitekture, koja se sustavom brownfield investicija restaurira, revitalizira i adaptira u skladu s pravilima struke i očekivanjima turista. Razvojne mogućnosti difuznih hotela općenito moguće su u kontekstu kulturnog turizma, cikloturizma, gastronomije i enologije, ruralnog i planinskog turizma te eko turizma.

Osim postojanja tradicionalne arhitekture, kao potrebni preduvjeti ističu se postojanje tradicije. Razvijena društvena svijest i postojanje infrastrukture. Stanovništvo određenog lokaliteta mora biti svjesno svoje uloge u realizaciji modela i među stanovništvom moraju postojati dobri međuljudski odnosi i otvorenost, tj. spremnost na suradnju s turistima. Moderni turisti očekuju autentično iskustvo, pri čemu njihovo

uključivanje u lokalnu ili regionalnu zajednicu određene turističke destinacije ima značajnu ulogu. Razlike difuznih hotela u odnosu na konvencionalne ogledaju se u stvaranju prijateljskih odnosa s gostima, autentičnošću i nestandardiziranom ponudom, jedinstvenim tarifama, važnosti detalja u ukupnoj usluzi, povezanošću s društvom, tj. stanovništvom određenog lokaliteta i neformalnom okolinom u kojoj se odvija čitav posao. Promjene u smislu uvođenja i razvoja ovakvog modela smještajnih kapaciteta evidentne su u i u Hrvatskoj, s početkom u 2014. kada je otvoren prvi hrvatski difuzni hotel Ražnjevića dvori.

Daljnji razvoj difuznih hotela u hrvatskoj potrebno je promatrati u kontekstu potrebe za stvaranjem diferenciranog turističkog proizvoda, ublaživanjem sezonalnosti turističke potražnje i dominacije obalnog područja u odnosu na kontinent i unapređenje strukture smještajnih kapaciteta, u kojemu visoki udio ima privatni smještaj, tj. kućanstva, što narušava standardiziranost i organizaciju ukupne turističke ponude.

U tome slučaju također izostaje i mogućnost brendiranja, a poseban problem u pravnom i fiskalnom smislu predstavljaju neregistrirani iznajmljivači. Smatra se da udruživanje smještajnih kapaciteta u difuzne hotele, tamo gdje za to postoje preduvjeti, može dovesti do poboljšanja kvalitete ukupnih smještajnih kapaciteta i unapređenja ponude. Pošto je u kontinentalnom području tradicionalna arhitektura relativno narušena, inovacijski potencijal je naglašeniji u drugim oblicima udruživanja, npr. integralnim hotelima, dok je model difuznih hotela provediv u obalnom području kod lokacija s očuvanom tradicionalnom arhitekturom.

4.1. Pojam i karakteristike difuznog hotela

Difuzni (raspršeni) hotel (tal. Albergo Diffuso, Albergo Disperso, engl. *scattered hotel*) termin koji je prvi put upotrijebljen 1982. g. u Italiji, a osmislio ga je Giancarlo Dell'Ara, docent marketinga u turizmu (Avram, Zarrilli; 2012). Spadaju pod brend „made in Italy“, nastavši upravo na teritoriju Italije, i to onom ruralnom. Boravak u jednoj od obnovljenih kuća smještenih u međusobnoj blizini, na selu, uz uobičajene usluge u hotelskom smještaju, te uz neposredan dodir s poviješću i kulturom tog područja sastavnice su pojma difuznog hotela.

Razlikovna činjenica od drugih smještajnih oblika bila je ta da bi difuzni hoteli bili sačinjeni od obnovljenih, restauriranih kuća i prilagođeni gostima. Tom idejom u život bi se vraćale propale, napuštene kuće i čitave ruralne sredine Italije. Difuzni hoteli inovativni su smještajni oblik koji pridonosi ponudi ruralnog turizma Italije obogaćujući je i stvarajući dodatne vrijednosti, kako za njihove vlasnike, tako i za goste koji su odlučili u njima provesti svoje slobodno vrijeme i u toj ruralnoj sredini potrošiti svoj novac. Ideja o korištenju postojećeg, o svojevrsnom arhitektonskom autohtonom „recikliranju“ ruralne sredine, angažman ljudskih resursa u jednoj ruralnoj zajednici u stvaranju novih aktivnosti, sportsko-rekreativnih, edukativnih, izletničkih, gastronomskih, gostu pruža osjećaj prirodne pripadnosti tom mjestu i toj zajednici. Takav pristup turističkoj ponudi u ruralnim područjima donosi blagostanje i na receptivnoj strani i na strani potražnje, uz mogućnost dugoročnog opstanka, što je temelj održivosti. S obzirom na evoluciju turističkih potrošača iz pasivnih masovnih u one uključene u organizaciju vlastitog odmora, s individualnim zahtjevima, ekološki osviještene i u potrazi za iskustvima temeljenima na stvarnom, sve veća pažnja pridaje se održivoj turističkoj ponudi (De Montis, et al.; 2014). Budući da je ruralni turizam u funkciji održivosti, dio spomenutih evoluiranih turista odlučuje se upravo za takvu ruralnu ponudu s difuznim hotelima i drugim smještajnim modelima, onu u kojoj će moći doživjeti autentično.

Tablica 1. Difuzni hoteli i konvencionalni hoteli

DIFUZNI HOTELI	KONVENCIJALNI HOTELI
Prijateljski odnos	Profesionalni odnos
Autentičnost	efikasnost
nestandardiziranost	standardiziranost
Jedinstvene tarife	Različite tarife
Važnost detalja	udobnost
Povezanost sa stanovništvom	Široka ponuda usluga
Neformalna okolina	Privatnost

IZVOR; Berardi, S.: "Albergo Diffuso and customer satisfaction a quality service – analysis", Journal of Marketing Research, God. 43, Br. 6, Milano, 2010., str. 1-20

Difuzni hotel je sustav različitih soba i apartmana uređenih na lokalan tradicijski način, u odvojenim postojećim građevinskim strukturama u jednom naseljenom mjestu, a ujedinenih u centralnoj recepciji od koje su udaljeni između 200 do 300 metara. U difuznome hotelu gostu se pružaju sve suvremene usluge kakve se pružaju u standardnim hotelima; usluge čišćenja, prehrane tradicijskim jelima spravljanim na tradicionalan način i s lokalnim namirnicama, organiziranja tura, izleta i druge usluge. Model difuznog hotela označava inovativni oblik smještaja kojim se personaliziranjem usluga stvara poseban ambijent te se gostu omogućuje lako uklapanje u lokalnu sredinu i aktivno upoznavanje lokalne kulture i krajolika. Gost difuznog hotela privremeno živi u jednakom ambijentu u kakvom svakodnevno žive i lokalni stanovnici; okružuju ga namještaj, slike, posuđe, vrt, dvorište, te čitave ulice i trgovi mjesta. Difuzni hotel i aktivnosti koje njegova organizacija donosi uključuju cijelo mjesto s naglaskom na lokalnom, autentičnom, lokalnoj zajednici i krajoliku. Osnovicu čini, ne izgradnja novog objekta za smještajne jedinice, već obnova kulturno-povijesnog naslijeđa mjesta, a sve sa svrhom zadržavanja i održavanja populacije, osiguranja zaposlenja i ekonomskog razvoja cijelog mjesta. Difuzni hoteli mogu biti tematski organizirani, pa tako postoje oni s temom glazbe, sporta, eno gastronomski difuzni hoteli, kulturni i slično (Bulgarelli; 2012).

4.2. Organizacija poslovanja difuznog hotela

Poslovanje difuznih hotela uređeno je da odgovara potrebama „novih“, suvremenih turista koji žele izravno doživjeti autentičnost odabrane destinacije i personaliziranu uslugu u kojoj je prisutan, naravno, i komfor 21. stoljeća (Avram, Zarrilli; 2012). U difuznim se hotelima tako gostu na profesionalan način pruža dobrodošlica, smještaj, osigurava prehrana i piće, gosti se opskrbljuju raznim informacijama i približava im se lokalni način života i rada.

U jednome, gost bi u difuznome hotelu trebao osjetiti ugodnu, gotovo obiteljsku atmosferu i uz prisutnu kulturu i tradiciju, osjećaj pripadnosti zajednici. Da bi raspršene sobe i apartmani postali difuzni hotel, u njegovom ih sastavu treba biti najmanje sedam, međusobno udaljenih 200 metara (Berardi; 2010). Difuzni hotel u jednoj sredini mora voditi jedan ili nekoliko udruženih lokalnih poduzetnika. Osnovne usluge prihvata gostiju, prehrane i slične hotelske usluge moraju biti osigurane, a

mjesto u kojemu se difuzni hotel nalazi treba biti opskrbljeno trgovinom, ljekarnom i slično.

Pored ovih osnovnih uvjeta, zajednica u kojoj je difuzni hotel prisutan mora biti turistički osviještena i sudjelovati u boravku posjetitelja, prihvaćajući goste kao privremeno lokalno stanovništvo (De Montis, et al.; 2014). Osnivanje difuznog hotela zahtjeva suradnju lokalne vlasti s vlasnicima nekretnina, poduzetnicima, te s lokalnim stanovništvom. Financijski troškovi difuznog hotela u prvom su redu visoki zbog revitalizacije objekata u ruralnoj, osjetljivoj sredini, a zatim i zbog „...raspršenosti istih što povećava troškove grijanja, čišćenja i menadžmenta uopće“ (Ružić, Dropulić; 2009).

Razlikovna obilježja difuznog hotela u usporedbi s uobičajenim hotelskim i privatnim smještajem su to da difuzni hotel ne čini jedna zgrada s uniformiranim sobama, već su smještajne jedinice domaćina raspršene po mjestu u različitim kućama, zgradama, različitih veličina i prostornog uređenja. Vlasnici difuznog hotela dolaze iz lokalne sredine, a svojim gostima izravnim kontaktom prodaju doživljaj cijelog mjesta, u svrhu ostvarenja profita održivog razvoja svojega mjesta i lokalne zajednice (Demonja, Ružić; 2010).

4.3. Difuzni hoteli i održivi razvoj ruralnog turizma

Postavlja se pitanje je li model difuznih hotela u skladu s teorijom održivog rasta i razvoja i u kojoj mjeri. Smatra se da je model usklađen s teorijom, što potvrđuje činjenica organizacijske pomoći i podrške koju dobiva. Ruralnim sredinama, održivi razvoj tiče se dakle ruralnog turizma, pri čemu se nedovoljno iskorištena ili zapuštena postojeća materijalna i nematerijalna baština tih sredina obnavljaju u svrhu postizanja turističke aktivnosti. Time se potiče lokalno poduzetništvo i zapošljavanje lokalnoga stanovništva, a slijedom toga smanjuje se i iseljavanje istog stanovništva u potrazi za boljom egzistencijom, te ruralna sredina ekonomski oživljava.

Model difuznog hotela razvio se upravo s ciljem postizanja održivog razvoja ruralnih područja s oslabljenom ekonomijom i trendom iseljavanja stanovništva. Model proveden u praksi rezultira brojnim učincima koji potpomažu održivi rast i razvoj, kroz poticanje racionalnog i ekonomičnog ulaganja, poticanje održivog rasta i razvoja na

lokalnoj i regionalnoj razini, ekonomičnije upravljanje socio-ekonomskim resursima, očuvanje i ekonomsku valorizaciju tradicionalne arhitekture i potpomaganje opće dobrobiti stanovništva lokaliteta i regije (Confalonieri : 2014).

Model difuznih hotela potiče racionalno i ekonomično ulaganje (investiranje) tako da predstavlja prihvatljivije rješenje u odnosu na realizaciju izgradnje konvencionalnih hotela. U smislu ulaganja u promatrani hotel moguće je razlikovati greenfield i brownfield investicije (Vallone, Orlandini, Cecchetti; 2014). Greenfield investicije (engl. *Greenfield investments*) podrazumijevaju ulaganja s ciljem realizacije određenog poduzetničkog plana (engl. *Business plan*) počevši od ničega. To znači da je nužna izmjena okoliša, radi izgradnje infrastrukture i objekata predviđenih planom (De Montis, et al.; 2014).

Greenfield investicije obilježje su svojstveno masovnom turizmu. Za razliku od greenfield investicija, brownfield investicije (engl. *Brownfield investments*) podrazumijevaju sva ulaganja koja se nadograđuju na postojeću infrastrukturu i objekte, što podrazumijeva njihovu adaptaciju, tj. restauraciju u skladu s namjenom. Takvo što jeftinije je i društveno prihvatljivije rješenje u razvoju turističke ponude (Berardi; 2010). Model difuznih hotela potiče održiv rast i razvoj na lokalnoj i regionalnoj razini, tako da potiče rast i razvoj ekonomije lokaliteta i regije.

Pošto je riječ o modernoj ponudi, taj poticaj nužno je sagledati u zadanom smislu. Promatrani model potiče razvoj ekološki prihvatljivih (engl. *Eco-friendly*) ekonomskih djelatnosti, uz očuvanje tradicionalnih zanata, gastronomije i poljoprivrede (Bulgarelli; 2012). Također, promatrani model potpomaže ekonomičnije upravljanje socio-ekonomskim resursima, što proizlazi iz činjenice da model sam po sebi predstavlja racionalnije i ekonomičnije ulaganje u odnosu na greenfield investicije svojstvene masovnom turizmu.

Ekonomičnije upravljanje socio-ekonomskim resursima ogleda se u činjenici da ovakav model od propadanja čuva kulturu, tradiciju i običaje, način života zajednice, tj. povijesnih centara i zaustavlja njihovu depopulaciju. Promatrani model potiče očuvanje i valorizaciju tradicionalne arhitekture tako da je restauracija, te eventualna adaptacija pretpostavka realizacije ovoga modela. Time su povijesni centri, tj. gradovi i sela zaštićeni od vrlo vjerojatnog propadanja, depopulacije i ubrzanog starenja stanovništva.

Pošto je u središtu interesa ovoga modela pružiti autentičan i tradicionalan način života, za realizaciju toga nužno je staviti u funkciju postojeću tradicionalnu arhitekturu, tj. objekte. Tako se zadovoljavaju očekivanja turista koji za svoga boravka u određenoj turističkoj destinaciji žele doživjeti autentično iskustvo. Osim do sada navedenog, promatrani model potpomaže opću dobrobit stanovništva lokaliteta i regije. To se prvenstveno ogleda u nužnosti uspostavljanja dobrih međuljudskih odnosa među autohtonim stanovništvom lokaliteta i regije, tj. turističke destinacije i u nužnosti potrebe zajednice za otvorenosću.

Difuzni hoteli, u ponudi ruralnog turizma, u funkciji su održivog razvoja budući da se zasnivaju na lokalnoj kulturi i ruralnom krajoliku. Ne gradeći nove objekte, već oživljavanjem postojećih korištenjem lokalnih materijala i tradicionalnim građevinskim tehnikama, čuvaju se nekadašnje priče i prostorni ambijent, a zajedno s njima i okoliš. Difuzni hoteli ne pripadaju masovnoj turističkoj ponudi, ne zasnivaju se na radikalnom utjecaju na sredinu i njezinu nekontroliranu izmjenu.

Neveliki su to, pojedinačni objekti među lokalnim kućama, stanovima, trgovinama, čiji turisti dobivaju ulogu privremenih stanovnika. Osim spomenutih osnova difuznog hotela, u njihovoj ponudi obvezno mjesto imaju i lokalni proizvodi, a zajedničkim se poduzetničkim pothvatima lokalnog ruralnog stanovništva, te novim prikladnim idejama koje će donijeti ekonomsku dobrobit, može pokrenuti dugoročni održivi demografski i ekonomski razvoj.

4.4. Razvoj difuznih hotela Republike Hrvatske

U Hrvatskoj su mogućnosti za razvijanje difuznog hotela povoljne s obzirom na raširenost i brojnost postojeće arhitekture, ponajviše u obalnim i priobalnim mjestima, a u interakciji s kulturnim turizmom, gastronomijom i enologijom, ali i drugim vrstama turizma poput lovnog, ribolovnog, planinskog i slično. Iako je investicijska klima danas u Hrvatskoj još uvijek rizična, razvoj difuznog hotela temelji se na brownfield investicijama, dakle na ulaganjima u postojeće resurse, a što s obzirom na stanje ruralnih obalnih i priobalnih mjesta u Hrvatskoj predstavlja povoljnije rješenje od izgradnje novih objekata.

Zajedničkim osnivanjem difuznih hotela, postojeća se zapuštena infrastruktura može oživjeti i donositi društvenu, ekonomsku, turističku dobrobit ruralnim mjestima tijekom

cijele godine. Razdoblje razvoja turističke ponude od 2000-ih pa do danas, obilježeno je rastom kvalitete smještajnih kapaciteta i nekontroliranim rastom kućanstava u ukupnim smještajnim kapacitetima. Takvo što uvjetovalo je nužnost stvaranja diferenciranog turističkog proizvoda, koji je sposoban zadovoljiti cjelogodišnju potražnju.

Prethodna razmatranja navode strateške ciljeve razvoja hrvatskog turističkog tržišta, to su potreba za daljnjim stvaranjem diferenciranog turističkog proizvoda, ublaživanjem utjecaja sezonske komponente kod turističkog prometa na godišnjoj osnovi, ublaživanje dominacije obalnog područja u odnosu na kontinent i unapređenje strukture smještajnih kapaciteta. Relevantna dokumentacija sadrži adekvatne strategije za ostvarenje ciljeva, a time i realizaciju difuznih hotela u hrvatskoj hotelijersko-ugostiteljskoj praksi.

Valja istaknuti da su nedugo nakon izdavanja Strategije i Programa, te u skladu s time provedenih izmjena Pravilnika evidentne prve promjene po pitanju uvođenja difuznih hotela u hrvatskoj hotelijersko-ugostiteljskoj praksi (Vallone, Orlandini, Cecchetti, 2014). Razvojne mogućnosti difuznih hotela nije moguće sagledavati izolirano od ostalih srodnih objekata iz skupine hoteli, koje definira pravilnik, a to su hotel baština i integralni hotel. Hotel baština predstavlja dio, jedan ili najviše dva objekta u pretežito starim, tradicijskim strukturama.

Slično tome, Pravilnik definira difuzni hotel kao objekt sastavljen od tri i više građevina, također u starim i tradicijskim strukturama, uz preduvjet da su obje vrste uređene i opremljene na tradicijski način. Integralni hotel je pak smještajni oblik sastavljen od tri i više objekata u jednom naselju, koji nisu vezani uz tradicijsku baštinu, a kao i hotel baština, tj. difuzni hotel trebaju imati zajedničku recepciju, smještajne jedinice, sanitarni čvor i druge hotelijersko-ugostiteljske sadržaje (Demonja, Ružić; 2010). Zbog toga, vrlo je vjerojatno da su razvojne mogućnosti difuznih hotela determinirane obilježjima lokacije, pri čemu je preduvjet postojanje tradicionalne arhitekture, na kojima se provode adaptacije po principu brownfield investicija. Čini se da je razvoj difuznih hotela prvenstveno moguć u lokalitetima koji su ujedno povijesni centri, a koji se nalaze pretežito u obalnom području hrvatske, s obzirom na činjenicu da je tradicionalna arhitektura u povijesnim centrima kontinentalnog područja uglavnom narušena.

Ipak, vjerojatno je razvoj difuznih hotela u pojedinim slučajevima moguć i u kontinentu, ali pitanje je jesu li za realizaciju dovoljne brownfield ili greenfield investicije, a u slučaju greenfield investicija dolazi do gubitka poticaja racionalnog i ekonomičnog ulaganja, što je pretpostavka originalnog talijanskog modela, tj. modela Albergo Diffuso (Confalonieri : 2014). Ipak, pravna regulativa postavlja dobar temelj za razvoj oblika hotela koji je srodan difuznim hotelima, a to su integralni hoteli.

Smatra se da bi integralni hoteli bili adekvatno rješenje za kontinent, a difuzni za obalno područje u kojemu je tradicionalna arhitektura očuvana. Razvojne mogućnosti difuznih hotela moguće su u kontekstu kulturnog turizma, ciklo turizma, gastronomije i enologije, ruralnog i planinskog turizma te eko turizma. Kada je Ministarstvo turizma pokrenulo akcijski plan unaprjeđenja obiteljskog smještaja, za pilot-projekt je odabran Difuzni hotel Šibenik (Ružić, Dropulić; 2009).

Ovaj projekt i proces njegovog pokretanja poslužio je Ministarstvu kao ogledni primjer za uočavanje problema, donošenje potrebnih izmjena u zakonskom okviru i utvrđivanje točnog postupka pokretanja nove vrste hotela. Zbog specifičnih administrativnih i infrastrukturnih problema difuzni hotel Šibenik ipak nije bio prvi difuzni hotel u Hrvatskoj. Nakon što je definiran pravni okvir i nova vrsta hotela je unesena u Pravilnik, u travnju 2014. godine otvoren je prvi difuzni hotel Ražnjevića dvori u općini Polača u Zadarskoj županiji.

Ideja o pokretanju prvog difuznog hotela u Hrvatskoj, tj. u Šibeniku postojala je još od 2006. godine, a službeno je predstavljena javnosti 2013., nakon predstavljanja Strategije, u kojoj je kao jedan od prioriteta naveden razvoj i povećanje kvalitete obiteljskog smještaja, Ministarstvo turizma je prihvatilo ideju grupe entuzijasta, privatnih iznajmljivača i poduzetnika iz Šibenika kao pilot-projekt na osnovu kojeg će se u procesu realizacije „u hodu“ definirati i pravni okvir za buduće difuzne hotele u Republici Hrvatskoj (Vallone, Orlandini, Cecchetti, 2014).

Prvi korak bio je pokretanje udruge nazvane Raspršeni hotel Šibenik, kao vlasnika hotela, čije članove čine iznajmljivači, ugostitelji i vlasnici drugih objekata u funkciji turizma. Grad Šibenik osigurao je prostore za sjedište udruge i centralnu recepciju, a Ministarstvo turizma dodijelilo je 208.000,00 kn za uređenje i opremanje recepcije, software za booking, marketinške materijale, te konzultantsku, marketinšku i pravnu

podršku. Difuzni hotel Ražnjevića dvori strateška je poslovna jedinica engl. *Strategic business unit*, dalje u radu (SBU) poduzeća Ilirija d.d.

Hotel čini sustav šest funkcionalno povezanih kamenih objekata na posjedu veličine cca. 2 ha. Objekti su opremljeni na tradicionalan način i u cijelosti su uklopljeni u lokalnu sredinu i njoj svojstven način života. Također, funkcija objekata je složena, što znači da je u sklopu kompleksa moguće održavanje sastanaka, team-building i incentive događaja, gala večera, banketa i dr. zbivanja koja zahtijevaju ekskluzivnost usluge i ambijenta. Posjed sadrži i vinoteku, uljaru (oleoteku), konobu, vinograd, maslinik, vrt i voćnjak.

Difuzni hotel Ražnjevića dvori nalazi se u adekvatnom okruženju, a nastao je revitalizacijom građevina u vlasništvu obitelji Ražnjević, koja područje općine Polača naseljava od XIV. st. Postoje i mnogi drugi lokaliteti u obalnom području koje je moguće iskoristiti za razvoj difuznih hotela, a trenutno su u planu stari grad Šibenik i Motovun¹. U daljnjem razvoju difuznih hotela, ulogu i značaj zauzimat će i Hrvatska gospodarska komora, dalje u radu (HGK) sa županijskim turističkim zajednicama, dalje u radu (TZ) u koordinaciji i organizaciji razvoja ovog oblika hotelijersko-ugostiteljske ponude.

¹ Iskustva u razvoju difuznog hotela i održivom funkcioniranju malih općina, http://www.istraistria.hr/index.php?id=2326&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1991&cHash=190d645958 (22.4.2022.)

4.5. Zakonska regulativa difuznih hotela u Republici Hrvatskoj

Difuzni hoteli u Hrvatskoj organizirani su prema slijedećem grafičkom prikazu koji se osim definiranja difuznih hotela u Hrvatskoj, tiče i usluga koje se u difuznim hotelima mogu pružati, smještajnih jedinica koje mogu biti organizirane u difuzni hotel, te zajedničkog sadržaja za goste difuznih hotela.

Slika 2. Organizacija difuznih hotela u Hrvatskoj

Izvor; Iskustva u razvoju difuznog hotela i održivom funkcioniranju malih općina,
http://www.istraistria.hr/index.php?id=2326&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1991&cHash=190d645958
(22.4.2022.)

Prema Pravilniku o kategorizaciji objekata iz skupine Hoteli difuzni je hotel objekt u kojem se gostima obvezno pružaju usluge smještaja i doručka, a mogu se pružati i druge ugostiteljske usluge. Difuzni hotel mora biti u pretežito starim, tradicijskim, povijesnim, ruralno-urbanim strukturama i građevinama, uređen i opremljen na tradicijski način. Difuzni hotel je funkcionalna cjelina na području jednog naselja koju čine tri i više rasprostranjenih i funkcionalno povezanih građevina, uklopljenih u lokalnu sredinu i način života.

Građevine hotela mogu biti rasprostranjene po cijelom naselju između objekata drugih namjena. Ugostiteljski sadržaji u kojima se pružaju ugostiteljske usluge mogu biti odvojeni javnom ili zajedničkom površinom. U ugostiteljske sadržaje (recepција, smještajne jedinice, sadržaji za pripremu i usluživanje hrane, pića i napitaka i drugo) može se ulaziti neposredno iz vanjskog prostora. Difuzni hotel mora imati: prijemni hol s recepcijom, zajedničku prostoriju za boravak, smještajne jedinice, zajednički sanitarni čvor, a može imati i druge sadržaje u funkciji ugostiteljsko turističke potrošnje (Berardi; 2010).

5. ZAKLJUČAK

Ruralno područje obilježeno je malim brojem stanovnika, dominantnim korištenjem zemlje i šuma za opstanak te tradicionalnim običajima i seoskim identitetom, a njegov gospodarski razvoj prvenstveno se temelji na poljoprivredi i šumarstvu, uz značajno uvažavanje okoliša i očuvanje seoskih običaja i tradicija. Osim navedenog, ruralna područja odlikuju brojne prirodne ljepote i specifičan način života pa se u posljednje vrijeme značajno razvija koncept ruralnog turizma. U radu je analiziran ruralni turizam.

Taj oblik turizma posljednjih je godina vrlo popularan, no nedovoljno je razvijen u Hrvatskoj. Pisanjem ovog diplomskoga rada može se zaključiti da ruralni turizam predstavlja značajan faktor u funkciji ruralnog razvoja. Naime, njegov značaj prvenstveno se očituje u međusobnoj povezanosti poljoprivredne proizvodnje, proizvodnje tradicionalnih proizvoda, prezentiranja tradicije (običaja i baštine), tradicionalne gastronomije i ostalih turističkih usluga.

Razvoj ruralnog turizma temeljen je na održivom razvoju, koji omogućuje njegov rast i razvoj bez oštećivanja i iscrpljivanja onih faktora na kojima se temelji, kao što je zdrava klima, nezagađeni zrak, tlo i voda, odsutnost buke, odsutnost potencijalnih opasnosti od elementarnih nepogoda, očuvana priroda, očuvano graditeljsko nasljeđe, očuvane sociokulturne značajke, slikoviti krajobraz i mogućnost slobodnog kretanja turista.

Hrvatska ima dugu tradiciju bavljenja turizmom, no turistička djelatnost je prvenstveno vezana uz primorski dio, a glavnu ponudu predstavljaju sunce i more. Dakle, iako Hrvatska ima značajnu i važnu prirodnu i sociokulturnu resursnu osnovu za razvoj turizma u svim njezinim područjima, a ne samo u primorskom, važno je istaknuti da ta osnova nije dovoljno i na pravi način iskorištena.

Upravo zbog toga ruralni turizam u Hrvatskoj unatoč ogromnom potencijalu još uvijek nije dovoljno razvijen što je posljedica niza ograničenja, počevši od zakonske regulative, nedefinirane nadležnosti koja se prožima kroz više ministarstava (poljoprivreda, turizam, ruralni razvoj) do ograničenja na razini lokalnih zajednica, turističkih zajednica, te intrinzičnih čimbenika – onih na razini samog obiteljskog

poljoprivrednog gospodarstva. Promatrajući ruralni turizam po regijama, uočava se njegov pravi potencijal.

Naime, brojne prirodne ljepote poput jezera, planina, šumskih područja te seoski i tradicijski običaji različitih regija nude značajan preduvjet za razvoj ruralnog turizma. Osim toga, postoje i 30 brojni smještajni kapaciteti na navedenim područjima. Ipak, s ciljem većeg napretka ruralnog turizma u Hrvatskoj, a samim time i razvoja ruralnih područja, potrebno je napraviti detaljnu analizu stanja, te poduzeti prave mjere kako bi započeo dugoročan proces poboljšanja. Navedeno je potrebno provoditi na nacionalnoj, ali i županijskoj i lokalnoj razini budući da mjesta za napredak ima

Difuzni hotel smještajni je model nastao u Italiji osamdesetih godina sa svrhom oživljavanja raseljenih sredina ostvarenjem turističke aktivnosti. Osim ruralnog područja, temelj su obnovljene autohtone kuće i lokalno stanovništvo te poduzetnici, vlasnici starih građevina, lokalne vlasti, voljni entuzijastično prihvatiti gosta, željnog autohtonog, prirodnog i ekološkog. Dobrobiti na strani ponude u obliku ekonomskog razvoja i oživljavanja mjesta i zajednice, te na strani potražnje u obliku tjelesne i duhovne rekreacije, povratku prirodi i potpuno novim doživljajima življenja u jednoj sredini, uz očuvanje autohtonog okoliša, ovaj model čine održivim.

Inovativni model difuznog hotela u svim je svojim aspektima postojanja prosperitetan i održiv, budući da je njegovo glavno obilježje obnova, revitalizacija, vraćanje u život povijesne arhitekture, mjesta i lokalne zajednice. Misao vodilja ovog smještajnog modela je očuvanje autohtonog ambijenta i načina življenja aktivnim i izravnim prezentiranjem povijesnog, umjetničkog i kulturnog nasljeđa gostima, privremenim stanovnicima. Kratak razvojni put difuznih hotela u Hrvatskoj, u turističku je ponudu brzo donio poželjne pomake u ruralnim područjima. Utjecaj poslovanja difuznih hotela na ruralni turizam Italije vidljiv je u nekoliko aspekata kao što su rast broja stanovnika, porast broja zaposlenih, udruženja lokalnih proizvođača, kreiranje nove turističke ponude.

LITERATURA

1. Avram, M., Zarrilli, L. (2012). *The Italian model of Albergo Diffuso a possible way to preserve the traditional heritage and to encourage the sustainable development of the Apuseni nature park*, Journal of Tourism and Geosites, God. 5, Br. 9, Pescara, 2012., str. 33-42 2.
2. Balić, T. i Pranić, Lj. (2018). *Uloga ključnih dionika u razvoju ruralnoga turizma Dalmatinske zagore, 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu*, Zbornik radova
3. Bartoluci, M., sur. (2015). *Mogućnosti održivog razvoja ruralnog turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Acta Turistica, Vol 27, No 2, pp 191-219
4. Bartoluci, M., sur. (2016.) *Pretpostavke održivog razvoja ruralnog - turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Na Acta Economica Et Turistica. 67(3). Str. 141-158.
5. Berardi, S. (2010). *Albergo Diffuso and customer satisfaction a quality service – analysis*, Journal of Marketing Research, God. 43, Br. 6, Milano, 2010., str. 1-20
6. Bolfek, B., Jakičić, D., Lončarić, B. (2013). *Mogućnosti razvoja turizma na ruralnom području Brodsko-posavske županije*, Oeconomica Jadertina, 3 (1), str. 73-87, Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/108668>, (20.4.2022.)
7. Bulgarelli, G. (2012). *The Albergo Diffuso a way to develop tourism by mean of – innovation and tradition*, Innovation by Development and South-South Cooperation, God. 57, Br. 23, Roma, 2012., str. 1-8
8. Confalonieri, M. (2014). *A typical Italian phenomenon the Albergo Diffuso*, Tourism Management, God. 32, Br. 11, Milano, 2014. str. 685-687
9. De Montis, A. et al. (2014). *Recovery of rural centres and Albergo Diffuso a case study in Sardinia*, Agricultural Engineering, God. 57, Br. 8, Zürich, 2014., str. 1- 17
10. Defilippis, J. (2005). *Hrvatska u ruralnom prostoru Europe*. Sociologija sela, 43, 170 (4), str. 823-836.
11. Demonja, D. (2012). *Baština i tradicija u oblikovanju turističke ponude na ruralnom prostoru Hrvatske*. Podravina, Vol. 11, No. 21, 205-218. Koprivnica
12. Demonja, D. (2014). *The Overview and Analysis of the State of Rural Tourism in Croatia*. Sociologija i prostor, 52, 198 (1): 69-90.

13. Demonja, D., Ružić, P. (2010). *Ruralni turizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Izdavačka kuća Meridijani.
14. Demonja, D., Ružić, P. (2010). *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*. Zagreb; Meridijan.
15. Dropulić, M., Ružić, P., Krajnović, A. (2008). *Albergo Diffuso Hotels a solution to sustainable development of tourism*, Knowledge for Sustainable Development, God. 4, Br. 1, Portorož, 2008., str. 607-617
16. Franić, R. (2006). *Politika ruralnog razvitka nova prilika za Hrvatsku*. Agronomski glasnik
17. Hajdinjak, K. (2017). *Ruralni turizam u funkciji ruralnog razvoja* (Završni rad). Ekonomski fakultet. Sveučilište u Splitu.
18. Iskustva u razvoju difuznog hotela i održivom funkcioniranju malih općina, http://www.istraistria.hr/index.php?id=2326&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1991&cHash=190d645958 (22.4.2022.)
19. Ivanušević, I. (2018). *Komparativna analiza ruralnog turizma Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine* (Završni rad). Veleučilište u Karlovcu
20. Kantar, S. (2016). *Razvoj održivoga ruralnog turizma : Potencijal Koprivničko križevačke županije*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Zagreb.
21. Kolić, Ž. (2010.) *Ruralni turizam*. Na Suvremena trgovina. 35(4), str. 40-42.
22. Krajnović i sur. (2011). *Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice*. Oeconomica Jadertina, 1 (1), str. 30-45, Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/68201>, (22.4.2022)
23. Kranjčević, J., Lukić, A., Kušen, E., Klarić, Z. (2014). *Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora*, Institut za turizam, Zagreb, 2014., str. 14., dostupno na: https://mgipu.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Prostorno/StrategijaPR//Regionalni_razvoj.pdf (22.4.2022.)
24. Ružić, P., Dropulić, M. (2009). *Albergo Diffuso concept as a new offer in rural area*, Institute of Agriculture and Tourism, God. 12, Br. 2, Poreč, str. 1-17
25. Vallone, C., Orlandini, P., Cecchetti, R. (2014). *Sustainability and innovation in tourism services the Albergo Diffuso case study*, Eurasian Journal of Social Sciences, God. 3, Br. 2, Milano, 2014., str. 21-34

POPIS ILUSTRACIJA

SLIKA

Slika 1. Broj dolazaka i noćenja turista u županijama	37
Slika 2. Raspored regija prema ruralnom turizmu.....	38
Slika 3. Organizacija difuznih hotela u Hrvatskoj	58

TABLICA

Tablica 1. Difuzni hoteli i konvencionalni hoteli.....	50
--	----

KRATICE

HGK	Hrvatska gospodarska komora
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
RH	Republika Hrvatska
SBU	strateška je poslovna
TZ	Turistička zajednica